

Mijn kind heeft CVI

Handboek voor ouders met een jong kind met CVI

BARTIMEÛS REEKS

Bartiméus wil kennis en ervaring over de mogelijkheden van mensen met een visuele beperking vastleggen en verspreiden. De Bartiméus reeks is daar een voorbeeld van.

Colofon

Bartiméus

Van Renesselaan 30A

3703 AJ Zeist

Nederland

Tel. (088) 88 99 888

Email: info@bartimeus.nl

www.bartimeus.nl

Auteurs

Minette Roza,

Katinka Bakker,

Irmgard Bals

Fotografie

Katinka Bakker

Chantal Dupree

Mirjam Klein

Mary Janssen.

'Deze digitale uitgave is gebaseerd op de eerste druk met
ISBN 978-90-821086-2-0'

Copyright 2017 Bartiméus

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Woord vooraf

In de afgelopen jaren zijn binnen de Bartiméus Reeks verschillende boeken gepubliceerd over de ontwikkeling van jonge kinderen die een visuele beperking hebben. Deze boeken geven informatie en praktische adviezen aan ouders. Een boek voor ouders van jonge kinderen met een cerebrale visuele stoornis bestond nog niet.

De gedachte om een boek te schrijven voor deze ouders ontstond vanuit de praktijk. Er bleek bij hen een behoefte te zijn aan een praktisch handboek dat aansluit bij hun vragen, zodat zij hun kind beter begrijpen en zijn ontwikkeling goed kunnen begeleiden.

Zo startten wij in de zomer van 2016 met het vastleggen van onze kennis en ervaringen.

Wij hopen dat ouders met dit boek meer inzicht krijgen in CVI en er handvatten in vinden voor het begeleiden van hun kind bij het opgroeien.

Onze dank gaat uit naar Carolien Bakker, Florine Pilon, Dorien Pronk en Martine Schepers, voor hun bijdrage in het kritisch meelezen van de concepttekst en het meedenken over de inhoud van dit boek. Veel dank gaat ook uit naar de ouders die foto's van hun kind voor dit boek beschikbaar hebben gesteld.

Minette Roza (ambulant behandelaar Kinderen)

Katinka Bakker (ambulant behandelaar Kinderen)

Irmgard Bals (GZ psycholoog/kinder-en jeugdpsycholoog)

Inhoudsopgave

Inleiding	6
1 CVI, wat is dat?	
1.1 Hoe werkt zien?	10
1.2 Wat is CVI?	12
1.3 Wat is moeilijk bij het kijken bij CVI?	13
1.4 Hoe weet je of er sprake is van CVI?	16
1.5 CVI en verloop gedurende de ontwikkeling	17
2 Omgang en benadering	
2.1 Algemene aandachtspunten	20
3 Communicatie	
3.1 Hechting	26
3.2 Oogcontact	28
3.2.1 Wat kun je nog meer doen?	28
3.3 Herkennen van gezichten en emoties	29
3.3.1 Wat kun je nog meer doen?	30
3.4 Taalontwikkeling	31
3.4.1 Wat kun je nog meer doen?	34
4 Zelfstandig worden	
4.1 Aanleren van nieuwe handelingen	36
4.1.1 Aandachtspunten	36
4.2 Eten en drinken	38
4.2.1 Wat kun je nog meer doen?	41
4.3 Aan- en uitkleden	42
4.4 Zindelijk worden	45
4.5 Meer voorbeelden	47
5 Spelen	
5.1 Begeleiden van het spel	50
5.2 Spelen met je baby of dreumes	54
5.3 Spelen met je peuter of kleuter	56
5.3.1 Boekjes lezen	56
5.3.2 Puzzels	57
5.3.3 Tablet en Ipad	58

5.3.4 Constructiemateriaal	60
5.3.5 Spelletjes	60
5.3.6 Knutselen	61
5.4 Opruimen	63
5.5 Spelen met andere kinderen	64
5.6 Spelen op een onbekende plek	64
5.7 Buiten spelen	66
6 Bewegen en oriëntatie	
6.1 Wat kun je nog meer doen?	70
6.2 Zelfstandig de wereld in	72
6.3 Automatiseren van bewegen	75
6.3.1 Lopen	75
6.3.2 Traplopen	77
6.3.3 Fietsen	77
6.3.4 Spelen met de bal	78
6.4 Vallen	81
7 Erop uit	
7.1 Boodschappen doen	84
7.2 Op visite	84
7.3 Op vakantie	85
8 Feestjes	
8.1 Verjaardagsfeestjes	90
8.2 Sinterklaas	91
8.3 Kerstmis	92
8.3.1 Lichtjes en kerstballen	92
8.3.2 De kerstboom versieren	92
8.4 Cadeautjes	94
9 Van peuter naar kleuter	
9.1 Een basisschool kiezen	98
9.2 Extra ondersteuning	99
Begrippenlijst	100
Verder lezen en kijken	103
Adressen	104
Geraadpleegde literatuur	105

Inleiding

Dit boek gaat over cerebrale visuele stoornissen (CVI) bij kinderen met een ontwikkelingsleeftijd tussen de nul en ongeveer vier jaar. Wij zijn uitgegaan van kinderen die verder geen bijkomende beperkingen hebben.

Jonge kinderen leren spelenderwijs hun omgeving te ontdekken en te vertrouwen. Via hun zintuigen worden zij zich bewust van de wereld om hen heen. Dit is voor kinderen met CVI niet anders. Er kan door de problemen op het gebied van het zien wel een verschil zijn in hoe zij de wereld om zich heen ervaren en de manier waarop zij leren.

Door ons jarenlange werk met kinderen met CVI hebben wij veel kennis en ervaring opgebouwd over de manier waarop je met deze kinderen in het dagelijks leven kunt omgaan. Deze kennis willen we graag met de ouders van kinderen met CVI delen.

Met dit boek vertellen we niet hoe je als ouders met je kind om moet gaan. We willen duidelijk maken waar je allemaal op kunt letten en waar je rekening mee kunt houden in de omgang met jouw kind. Als je het gedrag van je kind goed begrijpt, kun je hem beter helpen bij zijn ontwikkeling. Niet alles hoeft en kan direct goed aangepast zijn aan je kind, en ook niet alles hoeft aangepast te worden. Heel veel gaat ook vanzelf goed. Ga na wat het beste bij jouw kind past en wat hem helpt. Dat kan voor ieder kind anders zijn.

In het eerste hoofdstuk gaan we in op wat CVI is en welke gevolgen dit heeft voor het kijken en de verwerking van wat je ziet. De volgende hoofdstukken bevatten praktische informatie over de manier waarop je in het dagelijks leven met je kind kunt omgaan. Achterin het boek hebben we een verklarende woordenlijst opgenomen en een lijst van boeken over CVI bij kinderen voor als je je verder in dit onderwerp wilt verdiepen.

Dit boek is bedoeld als naslagwerk om er even bij te pakken als iets niet goed lukt of wanneer je niet weet hoe je met een bepaalde situatie kunt omgaan. Je kunt de hoofdstukken afzonderlijk van elkaar lezen. Dit verklaart waarom er een zekere overlap is tussen de verschillende hoofdstukken. Wij hopen dat ouders met dit boek meer inzicht krijgen in CVI en hierdoor hun kind beter kunnen begrijpen en begeleiden in zijn ontwikkeling.

1 CVI, wat is dat?

Tobias is drie jaar. Ouders vragen zich af of hij alles wel goed kan zien. Het consultatiebureau stelde vast dat hij voor zijn leeftijd voldoende ziet. Toch valt het ouders op dat hij zijn favoriete politieauto vaak niet kan vinden op het speelkleed. Als zijn twee broers uit school komen en met hem met de auto's willen gaan spelen, gaat hij vaak in een hoekje alleen spelen.

Kinderen ontwikkelen zich de eerste jaren in een snel tempo, van een afhankelijk klein mensje naar een actief schoolkind dat steeds zelfstandiger wordt. Al kijkend doet een kind de hele dag informatie op en leert hij over de wereld om zich heen. Er zijn echter ook kinderen die slechtziend of blind zijn. De oorzaken voor slechtziendheid of blindheid kunnen verschillen. Dit kan te maken hebben met problemen aan het oog zelf, zoals de oogzenuw of het netvlies. De oorzaak kan ook een hersenbeschadiging zijn. We spreken dan over een cerebrale visuele stoornis (cerebraal=hersenen; visueel=wat met zien te maken heeft).

1.1 Hoe werkt zien?

Zien doe je met je ogen en je hersenen. Naast goed functionerende ogen is goede informatieverwerking in de hersenen van belang om te kunnen zien. Bij het verwerken van- en het betekenis geven aan wat we zien, is een groot deel van de hersenen betrokken. Alles wat via onze ogen aan visuele informatie binnenkomt, wordt doorgestuurd naar verschillende hersengebieden. Deze hersengebieden noemen we ook wel netwerken. Deze gebieden zijn belangrijk voor de verwerking van visuele informatie. Ze worden gebruikt bij het begrijpen en betekenis geven aan wat we zien en hoe we hierop moeten reageren. Deze visuele netwerken werken tegelijkertijd met elkaar en met andere hersengebieden samen. We kunnen twee visuele netwerken onderscheiden: het wat- en wie-netwerk en het waar- en hoe-netwerk.

Wat- en wie netwerk

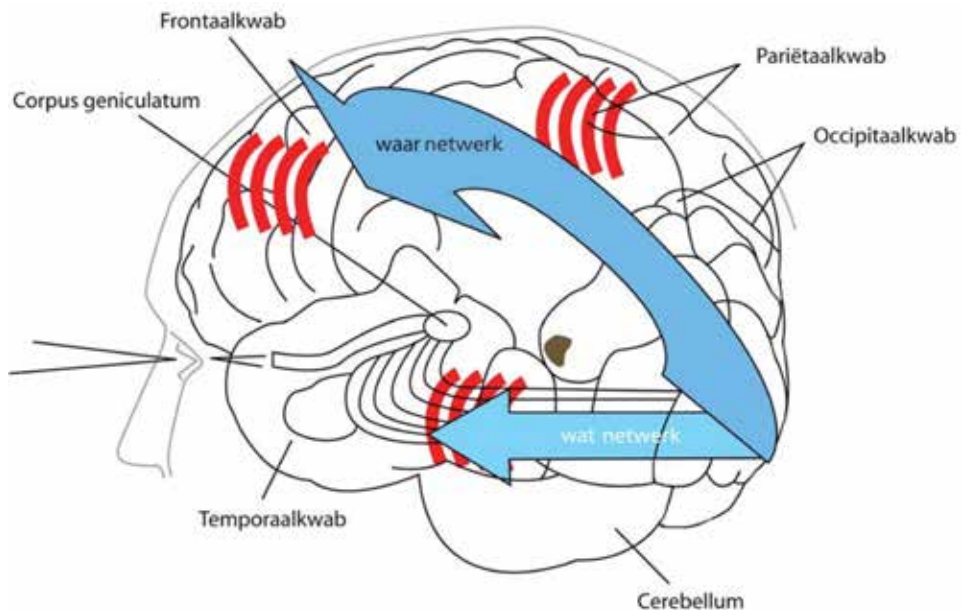
Bepaalde gebieden in de hersenen zijn belangrijk voor het herkennen en begrijpen van vormen, voorwerpen en afbeeldingen. Deze zijn ook betrokken bij de herkenning van gezichten en gezichtsuitdrukkingen. Dit wordt ook wel het wat-en wie netwerk of ventraal netwerk genoemd.

In de hersenen wordt van jongsaf aan het zogenaamde visueel geheugen opgebouwd. Dit is een belangrijke voorwaarde om te kunnen herkennen en begrijpen van wat je ziet. Het visuele geheugen is een soort visuele bibliotheek die het mogelijk maakt om voorwerpen en plaatjes te herkennen die er iets anders uit zien dan gebruikelijk. Denk hierbij aan bekertjes die weliswaar allerlei

verschillende kleuren, vormen en oren hebben, maar toch allemaal als beker worden herkend.

Dit netwerk zorgt er verder voor dat je bekende voorwerpen vanuit een ander perspectief kunt herkennen. Zoals een omgevallen stoel die je ook op zijn kant nog steeds als stoel herkent.

In de hersenen wordt nog een ander soort visuele bibliotheek opgebouwd die bestaat uit oriëntatie- en herkenningpunten. Dit wordt gebruikt om je in en om het huis te oriënteren en om in je omgeving je weg te vinden. Dit hersengebied is ook belangrijk om te kunnen terugvinden waar iets ligt. Dit wordt het visueel ruimtelijk geheugen genoemd.

Waar- en hoe netwerk

Er is nog een tweede belangrijk visueel netwerk in de hersenen. Het waar- en hoe netwerk - ook wel dorsaal netwerk genoemd - werkt samen met het wat-en wie netwerk. Dit dorsaal netwerk speelt een belangrijke rol bij:

- het kunnen richten, volhouden en verplaatsen van de visuele aandacht. Dit gebied wordt actief bij het met de ogen scannen van de omgeving, dichtbij en verder weg;

- het kunnen onderscheiden van voorwerpen, plaatjes of personen in een drukke omgeving of situatie (bijvoorbeeld als er veel omheen te zien is of als er veel omheen gebeurt);
- het verwerken van informatie uit verschillende zintuigen tegelijkertijd;
- het zien van bewegende voorwerpen, personen en beelden;
- handelingen en activiteiten die een beroep doen op de fijne motoriek en kijken, zoals vormen insteken, ringen op een toren schuiven en een koekje uit de trommel pakken;
- het uitvoeren van constructieve activiteiten zoals bouwen en puzzelen, waar ruimtelijk inzicht voor nodig is.

1.2 Wat is CVI?

In boeken over de ontwikkeling van slechtziende en blinde kinderen kom je het begrip 'visuele beperking' vaak tegen. Deze term is een verzamelnaam voor verschillende beperkingen op het gebied van het zien. De oorzaken hiervoor kunnen liggen in het oog zelf, of het gevolg zijn van een hersenbeschadiging of een aanlegstoornis van de hersenen. We spreken dan over een cerebrale visuele stoornis: cerebraal=wat met de hersenen te maken heeft; visueel=wat met zien te maken heeft. We gebruiken hierbij de internationale afkorting CVI (Cerebral Visual Impairment). Bij CVI is er sprake van problemen met de verwerking van het zien.

De term CVI op zich zegt niets over wat er precies voor problemen zijn op het gebied van het zien. Het zegt ook niets over de gevolgen hiervan voor de ontwikkeling van het kind en voor zijn dagelijks functioneren. Het geeft alleen aan waar de problemen met het zien vandaan komen.

Bij CVI is er niet altijd sprake van een oogafwijking. Het kan zijn dat kinderen een vrij normale gezichtsscherpte hebben met een normaal gezichtsveld. Bij sommige kinderen is de gezichtsscherpte echter wel verminderd. Ze kunnen dan moeilijker details zien. Er kan ook sprake zijn van een beperking van het gezichtsveld. Kinderen hebben dan meer problemen met het verkrijgen van overzicht of het bewegen in de ruimte. Ook oogbewegingsstoornissen kunnen voorkomen bij CVI. Dat heeft tot gevolg dat je je ogen moeilijker kunt richten.

CVI kan verschillende oorzaken hebben. CVI kan vóór, tijdens of na de geboorte ontstaan.

- Mogelijke oorzaken vóór de geboorte: bijvoorbeeld door een aanlegstoornis van de hersenen, een syndroom, een hersenbloeding of – infarct.
- Mogelijke oorzaken tijdens de geboorte: door complicaties tijdens de bevalling en ernstig zuurstoftekort. Kinderen die extreem te vroeg geboren worden hebben een risico op hersenbeschadigingen, dat invloed kan hebben op de ontwikkeling en de verwerking van het zien.
- Mogelijke oorzaken na de geboorte: bijvoorbeeld hersenvliesontsteking, een hersenbloeding of -infarct, een hersentumor of een ongeval, waarbij de hersenen ernstig beschadigd raken.

Een speciale groep kinderen met CVI zijn kinderen met een cerebrale parese. Dit is een aandoening waarbij kinderen een bewegingsstoornis hebben, als gevolg van een hersenbeschadiging die ontstaan is vóór het eerste levensjaar. Zoals uit het bovenstaande blijkt, is er bij kinderen met CVI vrijwel altijd sprake van een medisch belaste voorgeschiedenis. Vaak zijn er door de hersenbeschadiging, naast de moeite met kijken en verwerken van visuele informatie, ook problemen op andere ontwikkelingsgebieden. Er kan bijvoorbeeld sprake zijn van een blijvende achterstand op het gebied van het bewegen en de fijne motoriek en op het gebied van de verstandelijke ontwikkeling. Sommige kinderen hebben epilepsie.

1.3 Wat is moeilijk bij het kijken bij CVI?

Het kind met CVI bestaat niet. De problemen met het kijken en de verwerking van het zien zijn niet voor alle kinderen met CVI hetzelfde. We geven hieronder daarom enige voorbeelden van visuele problemen die kinderen met CVI kunnen ervaren. Niet alle problemen komen altijd tegelijk voor. Dit verschilt per kind en situatie.

Gezichtsscherpte, gezichtsveld, oogbewegingen

Er zijn kinderen met CVI die een vrij goede gezichtsscherpte en een goed gezichtsveld hebben. Andere kinderen hebben juist een lagere gezichtsscherpte en/ of een kleiner gezichtsveld. Dit kan extra belemmerend zijn voor het

verwerken en begrijpen van visuele informatie. Een gezichtsveldbeperking kan lastig zijn om overzicht te krijgen, bij bewegingen in de ruimte en bij het spelen. Bij CVI kunnen verder oogbewegingsproblemen voorkomen. Daardoor heeft het kind meer moeite om de ogen te richten op een bepaald beeld en dit vast te houden.

Kijken gaat soms goed en soms minder goed

Kinderen met CVI kunnen niet altijd even goed gericht en aandachtig kijken. Kijken gaat de ene keer beter dan de andere keer. Soms verschilt dit van dag tot dag en zelfs van uur tot uur. Dit kan te maken hebben met vermoeidheid, ziekte of een drukke of onbekende omgeving of situatie.

Korte visuele aandacht

Vaak, en zeker bij jonge kinderen met CVI, is de visuele aandacht nog kort, vluchtig en minder gericht. Visuele aandacht is belangrijk om dat wat je ziet op een goede manier op te nemen en te verwerken. Dit is nodig om te begrijpen wat je ziet en om te kunnen handelen. Sommige kinderen lijken meer gebruik te maken van hun gehoor en tast dan dat ze actief kijken. Andere kinderen kijken weg als er sprake is van een grote hoeveelheid visuele informatie, bijvoorbeeld als je uit een prentenboek voorleest waarin veel - vaak ook drukke - plaatjes staan.

Meer tijd nodig

Kinderen met CVI hebben vaak meer tijd nodig om dingen te onderscheiden en te zien. Kijken gaat niet altijd vanzelf en het kost inspanning om ergens langer op te focussen en dit vol te houden. Zo kan een kind bijvoorbeeld een speeltje dat het heeft opgemerkt plotseling moeilijk terugvinden als het de aandacht even op iets anders in het blikveld richt.

Het kan ook lastig zijn om het speeltje te vinden als er veel andere dingen omheen liggen.

Verder kan een kind met CVI meer tijd nodig hebben om vertrouwde personen in een drukke omgeving terug te vinden, bijvoorbeeld op een verjaardag of op een vol schoolplein.

Problemen met visuele herkenning

Er zijn kinderen die moeite hebben met het herkennen van vormen, voorwerpen, personen, gezichtsuitdrukkingen of afbeeldingen/plaatjes.

Oog-handcoördinatie en ruimtelijk visueel handelen Vaardigheden die een beroep doen op de oog-handcoördinatie en het ruimtelijk visueel handelen kunnen voor kinderen met CVI problemen geven. Denk aan het aanprikken van een stukje fruit, een ring op de ringentoren plaatsen, een muntje in een spaarpot doen. Leren bouwen, puzzelen en tekenen gaat vaak minder vanzelfsprekend.

Zien van beweging en afstand inschatten

Er zijn kinderen die moeite hebben met het volgen van bewegingen en het inschatten van afstanden. Spelletjes op de tablet of computer kunnen lastig zijn door de snel bewegende beelden. Ook kan het moeilijk zijn om voorwerpen en personen, die in de ruimte of buiten in beweging zijn, te zien en volgen, zoals een bewegende bal, een rennend kind, een fietser of auto. Daarnaast kan het moeilijker zijn om afstanden in te schatten, bijvoorbeeld hoe ver een auto van je vandaan is.

Bewegen in de ruimte, diepte inschatten en ruimtelijke oriëntatie

Bij het kruipen of lopen kan het opvallen dat het kind aarzelt bij drempels en kleurverschillen in of schaduwen op de ondergrond. Het lijkt dan alsof hij niet goed kan inschatten of er een hoogteverschil is. Iets oudere kinderen kunnen angstig zijn bij het leren traplopen en gaan liever zittend dan lopend de trap af. Later in de ontwikkeling kan misschien opvallen dat het langer duurt voordat hij zich kan oriënteren in een nieuwe omgeving, zoals op de camping tijdens de vakantie, of in het schoolgebouw waar een broertje of zusje naar school gaat.

1.4 Hoe weet je of er sprake is van CVI?

Al bij controle op het consultatiebureau kunnen er aanwijzingen zijn dat een kind moeite heeft met kijken. Dan vindt een verwijzing plaats naar de oogarts. De oogarts doet dan onderzoek naar de gezichtsscherpte, het gezichtsveld en kijkt of er afwijkingen zijn aan het oog. Ook onderzoekt hij of een kind een bril nodig heeft. Bij een vermoeden van problemen met het verwerken van het zien, zal de oogarts doorverwijzen naar expertisecentra voor mensen met een visuele beperking. In Nederland zijn dit instellingen zoals Bartiméus en Visio. Deze centra kunnen gespecialiseerd onderzoek doen waarmee CVI kan worden vastgesteld of uitgesloten.

Kinderen kunnen ook via een kinderrevalidatiearts, kinderarts of kinderneuroloog doorverwezen worden. Bij deze kinderen is er vaak onderzoek gedaan met een CT-scan of MRI. Hiermee kunnen afwijkingen of beschadigingen in de hersenen in beeld worden gebracht. Deze informatie kan

helpen bij het vaststellen van stoornissen in de verwerking van het zien. Een hersenbeschadiging is echter niet altijd aan te tonen met een CT-scan of MRI.

Bij de gespecialiseerde expertisecentra voor mensen met een visuele beperking wordt een kind verder onderzocht door een multidisciplinair in CVI gespecialiseerd kinderteam. Dit team bestaat uit verschillende deskundigen, zoals een oogarts, een orthoptist en een psycholoog. Het team brengt het visueel functioneren van het kind in kaart aan de hand van verschillende onderzoeken en observaties en een gesprek met de ouders. Daarbij wordt onderzocht in hoeverre een kind belemmeringen ondervindt bij het kijken en welke gevolgen dit kan hebben voor zijn ontwikkeling en voor het uitvoeren van allerlei dagelijkse activiteiten.

Als er sprake is van CVI (of een sterk vermoeden van CVI) krijgen de ouders hierover verdere informatie en uitleg. Als dat nodig is, wordt begeleiding geadviseerd om de problemen met het zien waar mogelijk te verminderen. Deze begeleiding kan bestaan uit adviezen over de omgang en de benadering van een kind en hoe je hem kunt ondersteunen om zich zo goed mogelijk te ontwikkelen.

Vóór het vijfde of zesde levensjaar is het vaak nog moeilijk om vast te stellen of er sprake is van CVI. Er wordt dan wel gesproken over een werkdiagnose of waarschijnlijkheidsdiagnose CVI. Als een kind iets ouder is, wordt er een vervolgonderzoek gedaan om te beoordelen hoe de ontwikkeling op het gebied van het zien en de verwerking van het zien verloopt. Het is dan meestal beter mogelijk om de diagnose vast te stellen.

1.5 CVI en verloop gedurende de ontwikkeling

Wanneer bij een kind CVI is vastgesteld, hoeft dit niet te betekenen dat de problemen met het zien altijd hetzelfde zullen blijven. CVI is geen statische diagnose. De hersenen van jonge kinderen zijn in ontwikkeling. Soms verbetert hun visueel functioneren gedurende de ontwikkeling. Dit kan gebeuren door groei en ontwikkeling van de hersenen en door de ervaringen die het kind opdoet. Daarnaast kunnen aanpassingen van de omgeving en het versterken van de compensatiemogelijkheden van het kind er voor zorgen dat hij meer

grip krijgt op de wereld om zich heen. Of en in hoeverre er verbetering in het visueel functioneren zal optreden, is niet te voorspellen.

2 Omgang en benadering

Anna van twee heeft net een boekje uitgezocht en loopt gericht naar de bank om dit samen met haar vader te lezen. Hij vraagt of Anna het plaatje van de poes kan aanwijzen. Tijdens het bekijken van de bladzijde gaat Anna heel dicht met haar gezicht naar het boekje toe.

Zoals in het voorafgaande hoofdstuk al genoemd is, is CVI een verzamelnaam. Het geeft slechts aan waar het probleem van de visuele beperking gelokaliseerd is, namelijk in de hersenen. Dit zegt nog niets over de specifieke problemen die een kind met CVI ondervindt in zijn kijken en in de verwerking van wat hij ziet. Over het algemeen zien we dat kinderen met CVI vaak meer moeite hebben om de wereld om zich heen te begrijpen dan goedziende kinderen. Dit komt omdat ze belangrijke visuele informatie missen en moeite hebben met het interpreteren en begrijpen van wat ze zien.

Door in de dagelijkse omgang met je kind en in je benadering rekening te houden met de visuele beperking kun je je kind helpen zich veilig te voelen en meer grip te krijgen op zijn omgeving.

Hoewel de verschillen tussen het kijken en de visuele mogelijkheden van kinderen met CVI zeer divers zijn, kunnen er toch een aantal algemene aandachtspunten genoemd worden waar je als ouders rekening mee kunt houden om het kijken van je kind te vergemakkelijken.

2.1 Algemene aandachtspunten

Goed en aandachtig kijken is meestal niet vanzelfsprekend voor kinderen met CVI. Het kost hen vaak meer tijd en inspanning. Bovendien zien zij niet altijd helder en scherp en missen zij details. Hieronder volgen een aantal aandachtspunten waar je rekening mee kunt houden in de omgang en de benadering van je kind.

Licht en verlichting

Eén van de belangrijkste voorwaarden om te kunnen kijken is licht. Voor verschillende oogproblemen gelden vanzelfsprekend verschillende eisen aan de lichtomstandigheden. Sommige kinderen hebben bijvoorbeeld last van veel licht omdat zij slechts weinig licht kunnen verdragen. Anderen hebben juist meer licht nodig. In het algemeen kan er met het onderstaande rekening gehouden worden:

- Zorg voor een goede basisverlichting. Dit houdt in dat de omgeving gelijkmatig wordt verlicht en er voor het kind op alle plaatsen goede en gelijkmatige verlichting is. Denk hierbij aan de woonkamer, maar ook aan de gang, de trap en de toiletten. Overgangen van licht naar donker en andersom ervaren kunnen als vervelend ervaren worden. Zonlicht en schaduwen op de tafel of de vloer kunnen het kijken en herkennen van wat er te zien is moeilijker maken. Een goede zonwering is dan prettig.
- Vermijd liever situaties waarbij je kind direct in de lichtbron kijkt zoals lampen en spotjes. Dat kan bijvoorbeeld het geval zijn als je kind in de box ligt of als je hem verschoont op de aankleedtafel. Ook de zon is verblindend. Je kunt dan de zonwering neerlaten.
- Als een dreumes of peuter aan tafel zit of op de grond speelt, is daglicht van opzij het prettigst. Wanneer het daglicht van achteren komt, dan speelt de peuter in zijn eigen schaduw. Komt het daglicht recht van voren, dan kan dit tegenlicht verblindend werken.
- Voor het uitvoeren van precieze taakjes aan tafel, zoals kralen rijgen, puzzelen of tekenen, is taakverlichting handig. Onder taakverlichting verstaan we een staande lamp die op de tafel schijnt. Vermijd hierbij dat je kind in de lichtbron kijkt en zorg dat de lamp zo staat dat je kind niet in zijn eigen schaduw werkt.
- Probeer schittering te vermijden. Denk bijvoorbeeld aan een spiegellende tafel waar de zon op schijnt. Ook geplastificeerde foto's en helderwitte oppervlakten kunnen licht weerkaatsen. Sommige kinderen vinden dat erg interessant, maar kijken dan niet naar de afbeelding.
- Aanpassing aan veranderingen van lichtomstandigheden kunnen bij kinderen met CVI trager en moeilijker gaan. Daarbij gaat het bijvoorbeeld om de overgang van een goed verlichte ruimte naar een donkere gang, of wanneer je van binnen naar buiten gaat.
- Sommige kinderen vinden het prettig om buiten een pet of zonnehoedje te dragen om visuele prikkels te verminderen en het felle zonlicht tegen te houden.

Maak gebruik van alle zintuigen

Bij kinderen met CVI is het zicht niet altijd het makkelijkste zintuig.

Een voorwaarde voor het richten en volhouden van de visuele aandacht is dat er zo min mogelijk afleiding in de omgeving is. Denk hierbij aan achtergrondgeluiden van bijvoorbeeld de tv, radio of tikkende klok. Een open boekenkast met fotolijstjes of volle wanden met schilderijen kunnen ook afleidend zijn. Een kind met CVI heeft vaak moeite om meerdere zintuigen tegelijkertijd in te schakelen, dus een rustige opgeruimde omgeving helpt hem om zijn visuele aandacht te richten.

Heeft je kind moeite met het zien van kleine details, dan helpt het om de kijkafstand te verkorten. Zo wordt het beeld of de afbeelding relatief vergroot, waardoor je kind de kleine onderdelen beter kan waarnemen. Bij kinderen die moeite hebben om veel visuele informatie tegelijk te verwerken, helpt dit om de veelheid aan visuele informatie te verminderen.

Goed kijken kost veel inspanning. Daarom is het aan te raden om ontspanning en geconcentreerd kijken met elkaar af te wisselen.

Daarnaast is het belangrijk dat een kind met CVI leert om zijn andere zintuigen in te zetten om te compenseren wat hij mist bij het zien.

Hieronder een aantal voorbeelden:

- **Gehoor:** Verwoord zoveel mogelijk van wat er gebeurt. Vertel iets over het materiaal dat een kind in handen krijgt. Maak geluid met het aangeboden materiaal door het bijvoorbeeld hoorbaar op tafel te zetten.
Attendeer het kind op geluiden in de omgeving.
- **Tast:** Laat je kind materialen met de tast onderzoeken. Kondig bijvoorbeeld aan dat er een hapje aankomt door even zijn lippen aan te raken voordat het hapje direct in zijn mond verdwijnt.
Met behulp van de tast kun je je kind ook een hele handeling laten voelen. Hierdoor krijgt hij inzicht in het verloop van de aan te leren vaardigheid. Je kunt je kind een handeling laten ervaren door achter hem te gaan zitten, je eigen handen over zijn handen heen te leggen en hem dan te sturen. Zo kun je samen blokken in een blokkenstoof doen, samen een lepel naar de mond van je baby brengen en samen een bal weggrollen. Samen voer je als het ware de beweging uit. Vertel wel eerst dat je je eigen handen over de handen van het kind gaat leggen. Wanneer je kind de beweging beter gaat beheersen, kun je hem sturen aan zijn polsen en later aan de ellebogen.
- **Reuk:** Sommige materialen en /of ruimtes zijn te herkennen aan de geur. Nodig het kind uit om zijn reuk te gebruiken, zoals het ruiken aan een peer of appel of attendeer hem op de geur van het zwembad.

Geef je kind dus zoveel mogelijk informatie, laat hem ruiken, voelen met zijn handen en vertel wat hij kan verwachten. Is het warm of koud? Gaat het om glad of ruw materiaal? De meeste kinderen hebben moeite om meerdere zintuigen tegelijkertijd in te schakelen of twee dingen tegelijkertijd te doen. Denk hierbij aan een plaatje bekijken en luisteren wat er gezegd wordt, of fietsen en kijken waar je naartoe rijdt. Door handelingen en bewegingen, zoals kruipen, fietsen en lopen te automatiseren, wordt het wel makkelijker om dit te combineren met het kijken. Wanneer je je kind met CVI een nieuwe vaardigheid aanleert, kun je hem het beste maar één ding tegelijk laten doen. Leert hij als baby bijvoorbeeld om naar speelgoed toe te rollen, zing dan ondertussen geen liedje. Leert een peuter zelfstandig zijn eten aan te prikken of op te scheppen, vertel dan liever niet wat hij aan het doen is en wat hij eet. Dit kun je beter voorafgaand aan de handeling doen.

Goede zithouding

Zorg ervoor dat je kind stevig kan zitten, zonder dat hij onderuit zakt. Zo kan hij zijn hoofd beter rechtop houden. Dit helpt hem om aandachtig en geconcentreerd te kunnen kijken.

Geef tijd

De situatie, omgeving en de materialen zijn veel minder overzichtelijk als je niet goed kunt zien of moeite hebt met het verwerken van wat je ziet. Je kind heeft dus veel meer tijd en andere zintuigen nodig om alles te herkennen en te onderzoeken. Een goedziend persoon kan in één oog opslag informatie met elkaar in verband brengen en hier betekenis aan verlenen. Een kind met CVI zal dit soms pas herkennen als hij het ook gevoeld en geroken heeft.

Kleuren en Contrast

Groot contrast in kleuren is gemakkelijker te zien, bijvoorbeeld zwart-wit of blauw-geel. Hierdoor is het eenvoudiger om voorwerpen van hun achtergrond te onderscheiden, zoals een lichte beker op een donkere ondergrond. Heldere kleuren zijn daarbij beter waar te nemen dan pasteltinten.

Rustige oppervlaktes zijn prettiger dan oppervlaktes met veel kleine details in allerlei kleuren.

Structuur in plaats, tijd en persoon

Kinderen met CVI hebben houvast aan een vaste indeling in de ruimte, een vaste dagindeling maar ook aan een vaste overzichtelijke plaats voor hun spullen. Dat maakt de dagelijkse gang van zaken voor hen voorspelbaar.

Herhaling, gebruik van dezelfde voorwerpen en routines geeft herkenning en zorgt daardoor voor vertrouwdheid en veiligheid. Als je met materialen werkt, kun je de situatie overzichtelijk maken door het materiaal in bakjes te doen.

3 Communicatie

Iris zit in de kinderstoel aan tafel een koekje te eten. Iedere keer als haar moeder tegen haar praat, draait Iris haar gezicht van haar af. Haar moeder denkt dat ze geen contact met haar wil en wordt hier verdrietig van.

Kinderen en volwassenen hebben behoefte aan onderling contact. Ze willen communiceren, contact maken met elkaar en met leeftijdsgenoten. Dit gebeurt op verschillende manieren. Wanneer je om je heen kijkt, zie je kinderen en ouders naar elkaar lachen, kijken, praten, met elkaar knuffelen, stoeien, boos kijken of zich op andere manieren uiten.

3.1 Hechting

Een emotionele band en de eerste communicatie met je kind begint eigenlijk al direct na de geboorte. Dit is bij je kind met CVI niet anders. Door zoveel mogelijk op een passende manier in te gaan op de signalen die je baby geeft, ontstaat er een band tussen jou en je baby.

De eerste weken is huilen de belangrijkste manier voor je baby om zich te laten horen. Daarna begint hij de eerste geluiden te maken. Adequaat reageren op zijn huilen is essentieel om je baby een basisgevoel van veiligheid te geven, zodat je kind zich aan jou kan hechten. Een veilige hechting geeft je kind de basis om zelfvertrouwen te krijgen en emotionele relaties aan te gaan met anderen. Voor een goede hechting is het aan te raden om je baby veel aan te raken, bij je te dragen, te knuffelen, op schoot te nemen en tegen hem te praten. Het geeft hem een veilig gevoel en hij gaat jou herkennen en onderscheiden van anderen. Realiseer je dat hij je beperkt kan zien en je vooral herkent aan je stem, manier van oppakken en je geur. Het is voor je baby daarom prettig om niet steeds van een geur, zoals parfum of aftershave, te wisselen.

Je baby zal gaan lachen wanneer hij je herkent en op een gegeven moment ook afwijzend gaan reageren op vreemden. Deze zogenaamde eenkennigheid is een normale fase in de ontwikkeling van alle kinderen. Het betekent dat je kind zich aan jou aan het hechten is. Een goede hechting is bij alle kinderen belangrijk, maar zeker bij een kind met CVI. Omdat voor hem de omgeving vaak onvoorspelbaar is, zijn vertrouwde personen om op terug te vallen essentieel.

Wanneer je kind CVI heeft kan hij veel onvoorspelbare situaties tegen komen. Er kan ineens iemand naast hem opduiken. Iets kan toch niet datgene zijn wat hij verwacht had. Gezichtsuitdrukkingen kunnen anders zijn dan de toon waarop wordt gesproken of worden niet goed herkend of begrepen. Kortom, je kind

kan meer moeite hebben met het overzicht behouden en het begrijpen van de wereld om hem heen. Voor de mensen om hem heen is het vaak lastig te begrijpen dat je dreumes of peuter wisselend visueel gedrag laat zien. De ene dag kijkt en reageert hij beter dan de andere dag. Wanneer hij griepiger is of wanneer er meer prikkels om hem heen zijn, kan het gericht kijken bijvoorbeeld slechter gaan dan wanneer hij uitgerust is. Hierdoor sluiten de verwachtingen van de omgeving soms niet aan bij hoe je kind op een bepaald moment functioneert.

Positieve ervaringen in de omgang met anderen en het ontdekken van de wereld om zich heen, zal hem zelfvertrouwen en plezier in zijn eigen kunnen gaan geven. Dit zal het contact tussen jou, anderen en je kind ten goede komen.

3.2 Oogcontact

Een pasgeboren baby is nog erg afhankelijk van zijn ouders. Hij wil graag dicht bij hen zijn. Deze nabijheid is van belang om een goed contact met elkaar op te bouwen en een goede hechting tot stand te laten komen. De eerste maanden begin je zelf als ouder al contact met je kind te maken. Later komt het initiatief natuurlijk ook van je kind. Alle pasgeboren baby's zien maar weinig.

Het gezichtsvermogen ontwikkelt zich bij de meeste kinderen echter snel. Binnen een paar weken maken zij oogcontact met hun ouders. Heeft je kind CVI dan verloopt het oogcontact mogelijk moeizamer, bijvoorbeeld omdat hij moeite heeft om gericht naar je ogen te kijken. Ook kunnen de momenten dat je kind naar je kijkt nog maar kort zijn doordat hij zijn ogen nog niet zo lang op één ding kan richten.

Een andere reden voor een moeizamer oogcontact kan zijn, dat je kind moeite heeft om meerdere zintuigen tegelijk te gebruiken. Kinderen met CVI hebben vaak moeite om gelijktijdig te kijken en te luisteren. Als je tegen hem praat is het mogelijk dat hij zijn oor naar de geluidsbron toewendt en daardoor niet meer naar je gezicht kijkt.

Om een goede band op te bouwen is het daarom essentieel om het gedrag van je kind goed te leren kennen en herkennen. Behalve oogcontact zijn aanrakingen en taal ook belangrijke manieren om interactie met elkaar te hebben.

3.2.1 Wat kun je nog meer doen?

Om oogcontact met je kind te stimuleren, kun je het volgende doen:

- Voorkom dat je kind tegen het licht in moet kijken door er voor te zorgen dat het licht goed op je gezicht valt;
- Zorg voor een rustige omgeving. Afleidende geluiden zoals een radio of tv die aanstaat maken het voor je kind moeilijker om gericht te kijken, omdat hij zich dan op twee dingen tegelijkertijd moet concentreren;
- Een goede uitgangshouding helpt om actief te kijken. Sommige jonge kinderen kunnen beter hun blik richten als ze liggen dan wanneer ze zitten. Het is aan te raden een kinderstoel te gebruiken waarin je kind goed ondersteund zit met zijn voeten op een voetenplankje;

- Het kan helpen om een egale muur als achtergrond te kiezen, zodat je gezicht goed te onderscheiden is ten opzichte van de achtergrond. Kijk daarbij ook eens naar je eigen kledingkeuze. In kleding met veel dessins en details, vorm je zelf een drukke achtergrond voor je kind. Dit kun je ondervangen door meer egale kleding te dragen;
- Zorg voor een korte kijkafstand zodat je kind je gezicht goed kan zien. Eventueel kun je delen van je gezicht sprekender maken door bijvoorbeeld je lippen te stiften of je ogen op te maken;
- Geef je kind de tijd om zijn blik op je te richten. Het kan zijn dat je kind kijken en luisteren moeilijk kan combineren en pas oogcontact met je maakt als je uitgepraat bent of stopt met het zingen van een liedje. Geef hem daar de mogelijkheid voor;
- Wees je ervan bewust dat het makkelijker voor je kind is om oogcontact te maken als hij uitgerust en fit is.

3.3 Herkennen van gezichten en emoties

Kinderen herkennen elkaar, ouders en andere volwassenen aan hun gezicht, lichaamsvorm en -houding, kleding, stemgeluid en geur.

In onze hersenen ligt een gebiedje (zie hoofdstuk 1.1) dat verantwoordelijk is voor het herkennen van gezichten en gezichtsmimiek. Bij kinderen met CVI kan dit gebied beschadigd zijn. Deze kinderen kunnen dan grote moeite hebben met het herkennen van personen. Ze hebben als het ware specifieke kenmerken van een gezicht nodig om deze te herkennen. Als mama kort haar heeft en bruine ogen en opa kaal is en een bril draagt, dan lukt het nog wel om hun gezichten uit elkaar te houden. Maar wie van de twee is mama als de buurvrouw ook kort haar heeft en bruine ogen? Soms levert het problemen op om gezichtsuitdrukkingen te herkennen en non-verbaal gedrag te interpreteren. Het is lastig voor het kind om betekenis te geven aan gezichtsuitdrukkingen die ook gevoelens weergeven. Mimiek en gebaren van andere kinderen kunnen je kind ontgaan. Denk hierbij aan een vriendje dat uitnodigend lacht om samen te spelen, of een ouder die bemoedigend kijkt. Wanneer je kind dit niet begrijpt, ontstaan er gemakkelijk misverstanden met anderen. Dit heeft dan gevolgen voor de sociale omgang met anderen en het verdere verloop van het contact.

Kinderen, die moeite hebben met gezichtsherkenning en mimiek, hebben meer tijd nodig om iemand te herkennen. Ze hebben hulp nodig om de lichaamstaal en gevoelens van anderen te leren kennen en te begrijpen.

Gezichtsherkenning blijkt moeilijk te trainen te zijn, maar gelukkig weten we ook wie de ander is op grond van informatie van de andere zintuigen. Je kunt je kind leren om te letten op andere kenmerken zoals stem, kleding, sieraden, lichaamsbeweging of geur. Vraag aan je naaste omgeving, zoals opa en oma, de buurvrouw of de oppas, of zij zichzelf willen laten horen door je kind gedag te zeggen of hem bij naam te noemen, zodat hij de stem kan herkennen. Een wat ouder kind kun je leren om zelf het initiatief te nemen door iemand aan te spreken. Al is het maar door 'hallo' te zeggen. De ander zal dan wat terug zeggen. Daardoor krijgt hij informatie over wie er voor hem staat en er is meteen contact gelegd.

3.3.1 Wat kun je nog meer doen?

- Samen met je kind kun je onderzoeken welke gezichtsuitdrukkingen hij herkent en vanaf welke afstand. Verwoord daarbij ook de emoties die daarbij horen. Vertel wat andere kinderen of volwassenen doen, hoe zij hun gevoelens uitdrukken en hoe zij daarbij kijken: "Tim is boos, omdat je zijn autootje hebt afgepakt. Hij slaat zijn armen over elkaar en fronst zijn wenkbrauwen".

- Bespreek eenvoudige gevoelens, dit kan al goed met je peuter. Wanneer ben je bang en wat doe je dan? Wat doet iemand dan met zijn mond en ogen en houding? Kun je aan de stem van iemand horen dat hij boos is? Hoe ziet iemand er uit als hij lacht?
- Ook kun je je eigen gedrag duidelijker maken door te vertellen wat je emotie is: "Kijk, ik lach nu, ik ben blij want ik ben trots op wat je gedaan hebt. Spelenderwijs de gezichtsuitdrukking van je kind nadoen en verwoorden wat je doet, is ook een mogelijkheid. Bij peuters en kleuters kun je aan je kind vragen hoe hij kijkt als hij blij, boos of verdrietig is. Eventueel kun je er een spiegel bij pakken om samen te kijken hoe dit eruit ziet.
- Foto's, boeken en apps kunnen geschikte hulpmiddelen zijn als je aandacht gaat besteden aan gezichten en gezichtsuitdrukkingen. Bestudeer samen met je kind eens verschillende foto's van bekende mensen uit zijn omgeving en let daarbij op dingen die opvallend zijn in het gezicht zoals een bril, stevige wenkbrauwen, haardracht of een baard. Realiseer je dat je kind tijd nodig heeft om te kijken. Door van tevoren al te benoemen wat op de foto te zien is, geef je je kind al informatie die hij mogelijk daarna kan herkennen.

In boekwinkels en bibliotheken kun je geschikte kinderboeken vinden met verhaaltjes waarin verschillende gevoelens worden beschreven en afgebeeld. Plaatjes of foto's in duidelijke kleuren, met een egale rustige achtergrond, niet teveel details en een goed kleurcontrast met de achtergrond zijn het beste zichtbaar. Vertel je kind wat er te zien is en waar hij moet kijken. Je kunt hem het ook laten aanwijzen met zijn vinger, of dit zelf doen. Door een deel van de bladzijde af te dekken met een afdekblad kun je onnodige informatie weghalen en zo je kind helpen om zich beter te richten op wat er te zien is.

3.4 Taalontwikkeling

Op het eerste gezicht kan het lijken alsof kinderen met CVI gewoon alles zien. Dat is ten dele waar. Een kind met CVI ziet heel veel wel, maar details of voorwerpen op grotere afstand zal hij kunnen missen. Dit kan komen omdat hij een lage gezichtsscherpte heeft of de neiging om vluchtig te kijken, minder

visueel nieuwsgierig is, of moeite heeft om zich langer visueel op iets te richten. Bovendien heeft een kind met CVI minder snel overzicht. Zo loopt hij de kans om minder informatie te krijgen over de wereld om hem heen. Het gaat hierbij om alledaagse dingen, zoals het zien van de eenden in de sloot, het lichtknopje in de wc, de plassen op de straat na een regenbui en de speldjes in de haren van een vriendinnetje.

Het gemis van deze informatie kan gevolgen hebben voor de woordenschat van een kind. Als bepaalde voorwerpen, begrippen en relaties die de dingen onderling hebben, een kind ontgaan, dan zal hij deze betreffende woorden niet zo snel leren. Dit kun je ondervangen met een kortere kijkafstand, meer tijd en meer herhaling. Verder kun je samen met je kind kijken en bespreken wat hij ziet. Daarmee moedig je hem aan om ook details te ontdekken. Zo wordt zijn kennis van de wereld en zijn woordenschat uitgebreid. Hiermee kun je al beginnen als je kind zijn eerste woordjes gaat spreken. Probeer hierbij uit te vinden wat je kind precies wil zeggen en beloon hem voor zijn praten door te laten merken dat je hem begrijpt.

Je kunt dagelijkse handelingen begeleiden met korte zinnen. Leg het accent op het belangrijkste woord en laat je kind dit voelen. Bijvoorbeeld: "Hier is de ZEEP, nu was ik je VOET". Door op deze manier het woord te koppelen aan iets tastbaars, krijgt taal voor je kind betekenis.

Sommige kinderen met CVI hebben een beschadiging in het gebied in de hersenen dat belangrijk is voor de visuele herkenning van voorwerpen en dieren (zie hoofdstuk 1.1). Voor deze kinderen is het extra moeilijk om woorden te geven aan wat ze zien. Door je kind echte voorwerpen en dieren te laten voelen en bekijken, help je hem betekenis te verlenen aan wat hij ziet. Bij het onderzoeken van voorwerpen kun je het hem ook laten voelen, waardoor je het voor hem makkelijker maakt om het voorwerp te herkennen.

3.4.1 Wat kun je nog meer doen?

Bij peuters en kleuters kun je alledaagse activiteiten samen doen, goed bekijken en hier woorden aan geven. We zetten een paar mogelijkheden op een rij van wat je samen kunt bekijken.

- Kleding. Laat zien waar de rits zit, voel aan de knopen van de trui, laat zien waar de capuchon op de jas zit en de veters in de schoen.
- De voordeur. De klink aan de voorkant is anders dan aan de achterkant van de deur, waar zit de brievenbus en de bel.
- Eten. Brood heeft een korstje, een sinaasappel bestaat uit verschillende partjes en in een appel zit een klokkenhuis met pitten.
- Variaties van een zelfde voorwerp. Denk daarbij aan schoenen. Er zijn sandalen, laarzen, gympen, slippers. Wat is het verschil? Een goedziend kind ziet dit in één oogopslag. Een kind dat moeite heeft om zijn visuele aandacht langer op iets te richten, kijkt globaal en zal de verschillen minder snel opmerken.

4 Zelfstandig worden

De moeder van Rick vertelt: "Sinds Rick zelf zijn jas uit mag kiezen, kiest hij steeds voor een felle kleur. Eerst vond ik dat niet zo leuk omdat het zo opvallend was. Maar hij wilde het graag omdat hij dan gemakkelijker zijn jas kan vinden, tussen alle donkerblauwe van zijn klasgenoten. Nu begrijp ik dat beter en probeer ik hem niet meer over te halen om een donker gekleurde jas te kiezen."

Jonge kinderen hebben nog veel verzorging nodig, van wassen en aankleden tot tanden poetsen, luiers verschonen, eten en drinken geven. Naarmate ze ouder worden gaan ze steeds meer zelf doen. Deels omdat ze zien dat anderen dat ook doen en dit graag na willen doen, deels omdat ze daartoe uitgenodigd en aangemoedigd worden. Langzamerhand worden ze steeds zelfstandiger.

4.1 Aanleren van nieuwe handelingen

Kinderen die goed zien, leren veel vaardigheden door af te kijken en te imiteren. Als een peuter van ongeveer drie jaar zijn moeder limonade ziet inschenken, zal hij dit willen nadoen. In het begin nog ongecontroleerd, waardoor er limonade naast de beker terechtkomt. Door herhaling en aanmoediging zal hij uiteindelijk leren om het zonder knoeien in te schenken. Kinderen met CVI kunnen natuurlijk ook dingen nadoen, maar een handeling imiteren op basis van alleen kijken, kan voor hen lastig zijn. Zo hebben sommige kinderen met CVI moeite met ruimtelijk inzicht. Zij vinden het moeilijk om te begrijpen wat boven en onder is, en links en rechts. Daarnaast kan het voor hen moeilijk zijn om de goede volgorde van een nieuwe vaardigheid aan te leren. Denk daarbij aan aankleden, naar de wc gaan, of op een stoel gaan zitten. Door veel met je kind samen te doen, ontdekt hij hoe de dagelijkse handelingen verlopen, en hoe anderen dit uitvoeren.

4.1.1 Aandachtspunten

Als je je kind iets nieuws aan wilt leren, kun je rekening houden met de onderstaande aandachtspunten.

Verlichting

Bij het aanleren van een nieuwe vaardigheid is het van belang dat de ruimte goed verlicht is. Zo wordt het kijken minder inspannend voor je kind en kan hij zich goed richten op wat hij doet.

Verricht de handeling samen

Voor een kind met CVI is het vaak prettig om een nieuwe handeling in het begin samen te doen. Dit geeft hem inzicht in het verloop en de volgorde van de aan te leren vaardigheid. Brood eten is niet alleen maar een stukje brood in

de mond doen, maar ook gericht het stukje pakken, of aan de vork prikken. Daarna gericht naar de mond brengen en de vork weer terugleggen en een volgend stukje pakken.

Je kunt een handeling laten voelen door je eigen handen over de handen van je kind heen te leggen en hem zo te sturen. Samen voer je dan de beweging uit. Wanneer hij de handeling beter gaat beheersen, kun je hem aan zijn polsen en later aan zijn ellebogen begeleiden. Vervolgens kun je hem het laatste stukje van de handeling zelfstandig laten uitvoeren. Gaat dit gemakkelijk, dan kan hij de voorlaatste stap uitvoeren en zo verder. Uiteindelijk beheerst hij op deze manier de hele vaardigheid.

Gebruik alle zintuigen en geef tijd

Geef je kind de tijd om de te gebruiken voorwerpen uitgebreid te verkennen, voordat je begint met het aanleren van een nieuwe vaardigheid. Je wilt bijvoorbeeld je kind uit een beker leren drinken. Laat hem deze dan eerst uitgebreid bekijken. Laat hem ook voelen of de beker vol of leeg is. Hoe ruikt limonade, hoe ruikt melk? Kan hij horen dat de beker wordt ingeschonken? Een kind dat goed ziet heeft zoiets in één oogopslag in de gaten. Een kind met CVI heeft hier meer tijd en herhaling voor nodig.

Gebruik taal

Vertel in eenvoudige woorden wat je kind moet doen en wat je van hem verwacht. Gebruik hierbij zo veel mogelijk dezelfde woorden voor de voorwerpen. Denk hierbij aan: "Kijk Bart, hier is je jas, hang hem maar op de kapstok."

Hoewel het belangrijk is om te vertellen wat hij moet doen, is het soms ook goed om stil te zijn. Bij een kind met CVI kan praten dusdanig afleidend zijn dat hij op dat moment alleen maar kan luisteren.

Structuur

Als je je kind wilt stimuleren om zelfredzaam te zijn en hem praktische vaardigheden wilt aanleren, dan is het van belang dat spullen en voorwerpen op een vaste plaats liggen en dus gemakkelijk terug te vinden zijn.

Herhaal

Frank heeft geleerd om thuis in zijn kinderstoel te klimmen. Na veel herhaling kan hij dit soepel en snel. Pas op dat moment lukt het hem ook om dit op het kinderdagverblijf te doen. Hoe komt dit nu? Kinderen met CVI hebben veel herhaling nodig om zich een vaardigheid steeds meer eigen te maken. Om een vaardigheid te leren automatiseren is het aan te raden om dit steeds op dezelfde plek te oefenen. Hiermee voorkom je dat de aandacht van je kind wordt afgeleid door wat er te horen en te zien is. Is de vaardigheid eenmaal geautomatiseerd dan kun je hem leren om deze handeling ook onder andere omstandigheden, zoals in een drukke onbekende omgeving, uit te voeren.

4.2 Eten en drinken

Voor kinderen met CVI kan zelfstandig leren eten en drinken problemen geven. Dit kan verschillende oorzaken hebben. Zo komt het bij kinderen met CVI voor dat ze vluchtig en globaal kijken. Dit kan lastig zijn bij het eten. Als je kind niet goed gezien heeft wat er op zijn bord ligt, weet hij ook niet wat hij in zijn mond krijgt. Hier kan hij van schrikken waardoor het lijkt of hij niet wil eten of iets niet lust. Je kunt hem helpen door te vertellen wat er op het bord ligt en hem de tijd te geven om er aan te ruiken. Sommige kinderen vinden het prettiger om met hun handen te eten. Zo krijg je via de tast extra informatie

over het eten. Andere kinderen vinden het prettig om voeding te krijgen met een duidelijke structuur, dat wil zeggen; glad of vast. Als een kind niet opmerkt dat er stukjes in zijn eten zitten, kan hij hiervan schrikken en dit weer uitspugen.

Verder kan het kijken voor je kind lastig zijn, als er teveel te zien is. Er staan bijvoorbeeld te veel spullen op en bij de tafel, er ligt een tafelkleed met een druk patroon of je kind heeft een bordje met een afbeelding er op. Zet het broodbeleg liever niet in het gezichtsveld van het kind. Dit kan hem afleiden waardoor het gericht kijken naar zijn eigen eten en drinken moeilijker is.

Daarnaast kunnen veel omgevingsgeluiden ertoe leiden dat je kind zich minder goed kan richten op het kijken. Sommige kinderen kunnen maar één ding tegelijk. Als er veel geluid is, lukt het kijken niet meer goed. Beperk dus zo veel mogelijk de omgevingsgeluiden. Zet zo nodig het geluid van de televisie, radio en telefoon uit en probeer geen gesprek te voeren over het hoofd van je kind heen.

Omdat het voor een kind met CVI moeilijk kan zijn om goed in te schatten hoe ver weg een voorwerp staat, kan hij regelmatig kleine ongelukjes hebben. Dat maakt het gericht pakken van een beker, zonder deze om te stoten, voor hem soms tot een hele lastige opgave. Je helpt je kind het beste om hier ontspannen mee om te gaan en niet boos te worden als de beker omvalt. Het is handig om de beker altijd op dezelfde plek te zetten en ervoor te zorgen dat de beker in kleur sterk contrasteert met het tafelblad. Een groot kleurcontrast tussen de beker en de tafel maakt het bovendien gemakkelijker om de afstand goed te kunnen inschatten.

Een handeling uitvoeren en tegelijkertijd blijven kijken, is voor een aantal kinderen met CVI niet goed mogelijk. Hierdoor kan het bijvoorbeeld voor hen erg lastig zijn om een stukje brood op de vork te prikken of een hap eten op de lepel scheppen. Dit is goed op te lossen door slechts een paar stukjes brood of fruit op het bord te leggen. Om eten op te scheppen kun je het beste een bord met een opstaande rand gebruiken. Je kunt je kind helpen door de prik- of schep beweging samen te maken zodat hij voelt hoe de beweging gaat. Als aanprikken en scheppen eenmaal automatisch gaan, wordt het voor je kind waarschijnlijk gemakkelijker om te blijven kijken. Sommige eet- en drinkhandelingen kunnen moeilijk zijn voor je kind. Denk aan het leren smeren van een boterham of het pellen van een banaan. Om hem deze handelingen aan te leren, is het soms nodig extra te oefenen in een rustige situatie, zonder

dat er andere gezinsleden bij zijn en er van alles om hem heen gebeurt. Pas als hij de vaardigheid goed onder de knie heeft, kan hij deze ook uitvoeren als iedereen om hem heen aan het eten en drinken is.

Kinderen mogen vaak iets kiezen aan tafel. Bijvoorbeeld welk broodbeleg ze op brood willen en welk fruit uit de fruitschaal. Kiezen kan voor een kind met CVI lastig zijn. Voor hem is het moeilijker om de verschillende stukken fruit te onderscheiden omdat er zoveel door elkaar ligt en je soms maar een deel van het fruit kunt zien. Je kunt je kind helpen door de keuze te beperken tot twee stukken fruit. Leg bijvoorbeeld een mandarijn en een banaan voor hem neer en laat hem daar een keuze uit maken. Je kunt de fruitschaal na het gebruik weer uit het zicht te zetten.

Mag je kind zelf zijn eigen broodbeleg kiezen? Zorg dan dat hij het broodbeleg van dichtbij kan bekijken, eventueel kan vasthouden en er aan kan ruiken.

Heeft hij moeite met het herkennen van de pot met broodbeleg? Dan kan het helpen om een gekleurde sticker op de pot te plakken waardoor de pindakaas gemakkelijker van de jam is te onderscheiden. Leer je kind aan tafel te vragen naar wat hij nodig heeft en zet pakjes en potten beleg op een dienblad op een vaste plek.

Vanaf een jaar of drie vinden kinderen het leuk om mee te helpen om de tafel te dekken. Geef je kind een eenvoudige opdracht. Laat hem bijvoorbeeld zijn eigen bordje, beker of een pakje boter op de tafel zetten. Je kunt hem ook iets uit een kastje laten pakken en naar de tafel laten brengen.

4.2.1 Wat kun je nog meer doen?

- Gebruik liever een halfvolle beker dan een volle als je je kind zelfstandig wilt leren drinken. Soms is een klein laagje drinken al voldoende. Als je kind toch morst, dan is het maar weinig. Hij krijgt niet meteen een hele grote slok binnen en je geeft hem sneller een succeservaring bij een klein beetje drinken. Daarna kun je de beker natuurlijk weer bijvullen.
- Leer je kind om van een bord te eten. Een bord is een afgebakend gebied waarin hij gemakkelijk zijn eten kan terugvinden. Dit effect is nog groter bij een bord met een opstaande rand. Als het bord een contrasterende kleur heeft met de ondergrond, is dit gemakkelijker te zien.

- Kijk eens vanuit de ooghoogte en plaats van je kind om te ervaren hoe het er voor hem uitziet. Kijkt hij naar het raam waar auto's voorbij rijden? Misschien is een andere plaats aan tafel dan beter, bijvoorbeeld op een plek waar hij in de richting van een rustige muur kijkt.

4.3 Aan- en uitkleden

Aan- en uitkleden is een handeling die je dagelijks terug komt. Voor kinderen met CVI kan dit complex zijn. Je moet immers leren uit hoeveel handelingen het aan- en uitkleden bestaat en deze in de juiste volgorde uitvoeren.

Algemene aandachtspunten bij het aanleren van het aan- en uitkleden zijn:

- Doe van dichtbij op een langzame manier voor hoe je zelf iets aan- of uit trekt.
- Vertel wat je aan het doen bent en hoe je dat doet. Dat geeft inzicht in de handeling.
- Herhaal de handeling vaak, dat helpt om er goed inzicht in te krijgen.
- Een vaste volgorde van aan- en uitkleden is prettig, evenals aan- en uitkleden op een vaste plaats.
- De handeling samen met je kind uitvoeren kun je het beste doen als je achter hem staat of zit.

Herkennen van een kledingstuk

Aankleden begint vaak met een kledingstuk pakken. Een kledingstuk herkennen en terugvinden kan moeilijk zijn voor je kind.

Schoenen die de ene keer half onder de bank staan en de andere keer bij de keukendeur, worden dan niet door hem opgemerkt.

Hoe kun je in de kast zien wat een opgevouwen T-shirt is en wat een opgevouwen broek? Waar liggen de sokken en de onderbroeken? Je kunt je kind hier inzicht in geven door hem spelenderwijs te laten 'helpen' met het pakken en opruimen van zijn kleren. Daarbij maak je het voor hem gemakkelijker als kleding op een vaste plaats ligt of hangt.

Kinderen die moeite hebben met het verwerken van ruimtelijke informatie herkennen soms niet hoe het kledingstuk in elkaar zit. Wat is de voor- en

achterkant? Wat is de onder- en bovenkant? Wat is links en rechts? Je kunt je kind hierbij helpen door duidelijk te laten zien en te vertellen waaraan je de onderdelen herkent. "Kijk en voel maar, dit is het lusje van je jas, dit is de bovenkant."

Besteed eens aandacht aan de verschillende onderdelen van kleding. Waar zitten de mouwen? Waar zitten de zakken? Hoe ziet een knoop en een knoopsgat eruit en hoe klittenband? Hoe voelt een rits en wat voor soorten stof zijn er? Sommige kinderen zien maar moeilijk het verschil in structuur tussen een spijkerbroek en een wollen vest. Geef je kind de tijd en de gelegenheid om er aan te voelen.

Uitkleden

Jezelf uitkleden is gemakkelijker dan jezelf aankleden. Wanneer je je kind leert om zichzelf uit te kleden, kan het handig zijn om hem dit van achteren naar voren aan te leren. Je laat hem het laatste stukje zelf doen door hem een sok die al bijna uit is, helemaal uit te laten trekken. Zo geef je je kind al snel het gevoel dat hij iets zelf kan. Dit is goed voor zijn zelfvertrouwen. Als dit goed lukt, kun je hem het stukje ervoor ook zelf laten doen. Eerst samen en geleidelijk aan met steeds minder hulp, totdat het helemaal zelf lukt.

Aankleden

Leren aankleden kun je op dezelfde manier aanpakken als leren uitkleden. Ruim zittende kleding zonder lastige knopen of ritsen is gemakkelijk als je je kind wilt leren aankleden. Maak een stapeltje kleren en leg het kledingstuk dat het eerst wordt aangetrokken bovenop. Kijk of voel samen waar het etiket zit, dit is immers de achterkant van een trui, hemd of T-shirt. Kijk en zoek samen naar een herkenningspunt op de voorkant. Dat kan een afbeelding zijn, of knoopjes, of de vorm van de hals. Een trui kun je met de voorkant op tafel leggen. Laat je kind eerst de mouwen zoeken, dan de armen in de mouwen steken, en daarna de trui over het hoofd trekken.

Als je je kind een jas wilt leren aantrekken, kun je eerst de capuchon op zijn hoofd zetten. Zo heeft hij een beginpunt. Daarna kan hij voelen waar de mouwen zitten om zijn armen in te steken.

Schoenen en sokken

Het is aan te raden om je kind stevig te laten zitten als je je kind laat oefenen om zijn sokken en schoenen aan- en uit te trekken. Ga bijvoorbeeld op de grond zitten met je kind tussen je benen, met zijn rug naar jou toe. Een goede balans helpt hem om een handeling als deze uit te voeren. Het uittrekken van sokken en schoenen kun je aanleren door het samen te doen en erbij te zeggen hoe de handeling gaat: "We doen de schoen uit, we pakken met de linkerhand de rechterschoen aan de achterkant."

Houd er rekening mee dat een sok gemakkelijker aan- en uit gaat dan een kniekous. Een stevige schoen is gemakkelijker dan een gymshoel. Verder is een schoen met klittenband voor een kind eenvoudiger zelf dicht te maken dan een veterschoen.

Een sok aantrekken? Leer je kind hoe hij zijn duimen in de sok doet en laat hem het laatste stuk van de sok omhoog trekken. Lukt dit goed, dan kun je hem de sok over de hiel laten trekken. Vervolgens kan hij de sok vanaf de teen over de voet trekken. Lukt dat ook goed, dan kan hij gaan proberen om de voet goed in de sok te steken. Ook hier geldt: eerst samen, dan met steeds minder hulp, en uiteindelijk helemaal zelf!

Om het aantrekken van sokken te oefenen kun je sokken nemen die niet te strak zitten.

Jas ophangen

Je eigen jas terugvinden tussen andere jassen, kan voor een kind met CVI lastig zijn. Kies daarom een duidelijke plek om de jas op te hangen. Doe dit bij voorkeur aan een kapstok waar hij zelf bij kan. Een vaste plek voor- of achteraan de kapstok is dan handig. Een herkenningsteken in de vorm van een voorwerp, zoals een paar kralen aan een koord of een stukje tape in een felle kleur, kan hem hierbij extra helpen.

Een opvallende kleur jas is gemakkelijk tussen de andere jassen te vinden. Ruim jassen die niet gebruikt worden op. Hoe meer er hangt, hoe onoverzichtelijker het voor je kind wordt.

De gang en de plaats van de kapstok is vaak een plek die minder goed verlicht is dan de rest van het huis. Dit kan het extra moeilijk voor je kind maken om zijn jas terug te vinden. Extra licht in de gang of bij de kapstok is daarom aan te raden. Handschoenen, muts en sjaal kun je eventueel in een felgekleurde doos of krat onder de kapstok zetten.

4.4 Zindelijk worden

Kinderen worden over het algemeen tussen hun tweede en derde jaar zindelijk. Voor die tijd hebben ze nog geen controle over de spieren die ze hierbij moeten gebruiken. Vaak bepalen kinderen zelf het tempo. Je kunt je kind helpen door hem al jong vertrouwd te maken met de wc en hem te prijzen als het een keer lukt. Leer je kind liever direct op de wc zijn behoefte te doen dan eerst wennen op een potje. Gebruik hiervoor een brilverkleiner en een voetensteun. Je hoeft je kind dan niet twee keer iets nieuws leren.

Voor je kind kan het ingewikkeld zijn om te overzien wat er allemaal moet gebeuren als hij naar de wc gaat. Daarom is het belangrijk om het in kleine stapjes op te bouwen. Het is aan te raden om, in het begin, het zindelijk worden los te koppelen van het aan- en uit doen van de broek. Help je kind eerst zo veel mogelijk bij het aan- en uit doen van zijn kleding, en richt je op plassen en poepen op de wc. Als dat goed lukt, komt al het andere erbij.

Betrek je kind bij wat er gebeurt als je zelf naar de wc gaat. Laat hem alvast de wc van dichtbij zien en voelen en vertel wat de bedoeling is. Geef hem de tijd om de toiletruimte te verkennen. Een gekleurd stukje tape op de doorspoelknop, wc-rol houder en lichtknop zorgen ervoor dat deze duidelijk zichtbaar zijn.

Je kind kan schrikken van het geluid van het doortrekken. Vaak helpt het om dit samen te doen en aan te kondigen dat er veel lawaai komt als er doorgetrokken wordt. Wellicht overbodig om te noemen, maar goede verlichting en een rustige, egale omgeving leiden je kind niet af bij de handelingen die nodig zijn als hij naar de wc gaat.

Voor kinderen die moeite hebben om zich in huis te oriënteren, kun je bij of aan de wc deur iets hangen wat duidelijk maakt dat daar de wc is. Hierbij kun je denken aan een duidelijk plaatje van de wc, in een heldere kleur, op ooghoogte van je kind.

Realiseer je dat je kind thuis goed zindelijk kan zijn, maar dat het hem nog niet lukt als hij ergens anders is. Dit kan komen door de andere omgeving, maar ook doordat hij andere dingen ziet en hoort en hierdoor wordt afgeleid.

4.5 Meer voorbeelden

Hieronder volgen nog een aantal voorbeelden van alledaagse handelingen die je je kind op dezelfde manier kunt leren zoals we in de voorgaande paragrafen bespraken.

- Op een stoel of bank gaan zitten.
- Deur open en dicht doen.
- Tas open maken en uitpakken.
- Iets in de prullenbak gooien.
- Een dop ergens op- en afdraaien.
- Handen wassen.
- Tandenvoetsen.
- Haren kammen.

Bedenk hierbij dat het belangrijk is voor de ontwikkeling van je kind om zoveel mogelijk zelf te kunnen doen. Dit vergroot niet alleen zijn gevoel van eigenwaarde, maar ook zijn sociale en motorische mogelijkheden.

5 Spelen

Huub zit op de bank en speelt met zijn speelgoedtelefoontje. Als hij op de telefoon slaat en deze gaat rinkelen, draait hij zijn hoofd weg en pakt hem zonder er naar te kijken.

Kinderen en spelen: dat hoort bij elkaar. Jonge kinderen spelen een groot deel van de dag, ze spelen met speelgoed, ze spelen met anderen en met wat ze spontaan tegenkomen. Spelen is belangrijk voor de ontwikkeling van kinderen. Door te spelen ontdekken ze van alles en raken ze vertrouwd met de wereld om hen heen. Voor kinderen zelf geeft spelen vooral plezier.

Het spel van jonge kinderen met en zonder een visuele beperking lijkt op het eerste gezicht veel op elkaar. Toch zijn er wel degelijk verschillen. Vaak heeft het spel van een kind met CVI minder variatie dan dat van een goedziend kind. Voor kinderen met CVI is het vaak moeilijk om overzicht te houden. De afstand kan te groot zijn, het spel kan te snel gaan, of er gebeurt te veel tegelijk, waardoor het kind niet de hele situatie kan overzien. Sommige kinderen met CVI houden voorwerpen dichtbij hun ogen, waardoor ze het totaaloverzicht missen. Hoe krijg je immers een beeld van een heel poppenhuis als je er op tien centimeter afstand vandaan zit? Andere kinderen hebben moeite om veel speelgoed tegelijkertijd te overzien, zeker wanneer het op de grond of op de tafel door elkaar ligt.

Ook opmerken wat een ander doet, is voor kinderen met CVI ingewikkelder. Even opkijken om te zien waar een ander mee bezig is, kan betekenen dat je vervolgens een voorwerp in je blikveld kwijt bent. Wanneer je niet goed ziet hoe een kind aan de andere kant van de tafel een puzzel aan het maken is, is het ook minder aantrekkelijk om dat zelf uit te proberen. Het kan ook zijn dat je minder de neiging hebt om op onderzoek uit te gaan en dat sommige handelingen in het spelen gewoon te moeilijk zijn.

5.1 Begeleiden van het spel

Je kunt op verschillende manieren het spel van je kind ondersteunen en hem stimuleren bij het spelen.

Gebruik alle zintuigen en geef tijd

Geef je kind de tijd om zijn speelgoed rustig op zijn eigen manier en in zijn eigen tempo te onderzoeken. Laat hem hierbij al zijn zintuigen gebruiken. Misschien vindt hij het prettig om een voorwerp ook te voelen en er aan te ruiken. Geef hem hiervoor de tijd. Laat hem allerlei materialen onderzoeken.

Denk ook aan gewone dingen, zoals een plastic flesje met een schroefdop, een zakdoek, een takje, een leeg pak melk, een leeg luciferdoosje, een oud tijdschrift. Doe dit in een bakje of een kleine doos, bijvoorbeeld een schoenendoos. Dit kun je al bij hele jonge kinderen doen. Blijf bij kleine materialen wel in de buurt om te voorkomen dat je kind deze in zijn mond stopt.

Kinderen hebben meestal ook veel plezier in spelen met bakjes en bekers. Deze kunnen in en op elkaar. Geef je kind de tijd om alles te ontdekken: hoe voelt het, hoe groot is het, hoe ruikt het, welke bakjes kunnen in elkaar en welke niet.

Doe langzaam en van dichtbij voor wat de bedoeling van het spelmateriaal is. Je kunt eventueel hierbij de hand-over-hand methode gebruiken. Je legt hierbij je eigen handen over of onder die van je kind en laat hem zo meebewegen met de handeling die je uitvoert. Zo laat je hem ervaren wat de bedoeling is. Dit gaat het makkelijkst wanneer je achter je kind zit. Doe samen bijvoorbeeld een kraal op een stok, of een treintje op een treinbaan.

Kleur en contrast

Voor een kind met CVI is het prettig om in een omgeving te spelen die goed verlicht is, met speelgoed dat helder van kleur is en op een effen contrasterende ondergrond ligt. Hierdoor is het materiaal gemakkelijker te onderscheiden, waardoor je kind zijn visuele aandacht beter kan richten en het hem minder inspanning kost om goed te kijken.

Structuur

Door structuur en ordening aan te brengen in het spelen bied je je kind overzicht.

Zorg voor een vaste plaats om te spelen. Het is prettig als materialen steeds op dezelfde plek worden terug gezet. Je kind hoeft dan minder aandacht te besteden om de ruimte in zich op te nemen en te zoeken naar waar het speelgoed staat. Hij begrijpt bovendien sneller wat er van hem verwacht wordt. Bijvoorbeeld: met de trein spelen doe je altijd op de blauwe mat, en het lottospelletje speel je altijd aan de tafel.

Wanneer je kind aan tafel speelt, probeer dan de plek te ordenen waar hij speelt. Spelen op een dienblad of placemat, in een effen contrasterende kleur ten opzichte van het materiaal dat er op ligt, maakt het voor je kind gemakkelijker om te onderscheiden wat er te zien is. Hierdoor komt hij waarschijnlijk eerder tot spelen. Wat ook helpt is om hem niet te veel materialen tegelijk aan te bieden. Bij teveel speelgoed zal hij het overzicht missen en niet meer goed weten wat hij moet doen. Een bakje om de spullen in te doen op de tafel, helpt hem om het speelgoed eenvoudiger terug te vinden. Denk hierbij aan stiften of kralen in een bakje. Je kind hoeft dan niet over de hele tafel heen te kijken om dit te zoeken.

Je kunt je kind leren om bepaalde handelingen in een vaste volgorde te doen: eerst één voor één de stukjes uit de insteekpuzzel halen en in een bakje doen. Daarna weer één voor één de stukjes vanuit het bakje in de puzzel stoppen.

Als je kind op de grond speelt, is het handig om een effen gekleurd kleed als ondergrond te gebruiken. Een kleed begrenst ook de speelruimte, dat maakt het overzicht gemakkelijker.

Daarnaast kan het helpen als je je kind voor-bereidt op wat er gaat gebeuren door hem te vertellen wat je van hem verwacht. Denk aan: "Nu ga je even lekker spelen op het kleed met je trein." Is je kind wat ouder dan kun je natuurlijk ook met hem overleggen waar hij zelf graag mee wil spelen. Geef ook duidelijk en op tijd aan, dat je wilt dat je kind moet stoppen met spelen. Soms moet je dit een paar keer herhalen. Eventueel raak je hierbij je kind even aan om zo zijn volledige aandacht te krijgen. Je kind kan zo in zijn spel opgaan, dat hij jou de eerste keer misschien niet hoort.

Gelijktijdigheid en omgeving

Een kind met CVI kan niet of moeilijker tot spelen komen als er van alles om hem heen gebeurt en er van alles te horen en te zien is. Rust in de ruimte maakt het kijken en het richten van de visuele aandacht gemakkelijker. Zorg ervoor dat achtergrondgeluiden tot een minimum zijn beperkt. Zet niet voor de gezelligheid een muziekje of televisie aan. Laat andere kinderen niet door de ruimte rennen, een kind met CVI kan dan niet goed meer zijn aandacht richten.

Rust in een ruimte kan ook gecreëerd worden door een omgeving die gericht kijken niet belemmert. Onderstaand een aantal aanbevelingen op een rij waarmee je zo'n ruimte kunt bewerkstelligen:

- Een kast die afgesloten kan worden in plaats van een open kast.
- Een overzichtelijke opbergplek voor speelgoed. Veel kinderen met CVI hebben moeite met overzicht en het terugvinden van materialen. Een kast waarin je bakken met speelgoed op thema opbergt, werkt goed. Je kunt daar het speelgoed soort bij soort in doen: een bak met de blokken, een bak met autootjes, ballen of Playmobil. Op de bak kun je eventueel het materiaal, of een plaatje ervan plakken, zodat je kind weet wat erin zit.
- Beperk de hoeveelheid materiaal. Leg liever niet te veel speelgoed op de planken of bakken in de kast. Een poppetje van de Playmobil vinden is veel lastiger in een grote volle bak dan in een doosje met maar een paar Playmobilspullen. Het kan anders te veel tijd kosten voor je kind om overzicht te krijgen. Dit kan tot gevolg hebben dat hij eindeloos voor de kast blijft staan en niet tot spelen komt. Het kan ook zijn dat hij zich beperkt tot het speelgoed dat hij het eerste gepakt heeft en niet tot variatie in zijn spel komt.

- Rustige muren, zonder veel schilderijen en druk behang. Het is voor je kind fijner om tijdens het spelen naar een rustige muur te kijken dan naar een drukke achtergrond of een raam waar auto's en fietsers voorbij komen.

5.2 Spelen met je baby of dreumes

Er zijn natuurlijk talloze plekken waar je met je kind kunt spelen. Op de grond, op een kleed, op het grote bed, in het gras, in het water en zittend op schoot. Voor een baby of dreumes met CVI kan het fijn zijn om in een afgebakende ruimte te spelen. Hij kan zich dan beter oriënteren en gemakkelijker zijn speelgoed terug vinden.

Hieronder geven we enkele voorbeelden van afgebakende plekken.

Spelen in de box

Hele jonge kinderen spelen vaak in de box. Voor een kind met CVI kan dit een prettige plek zijn. Het is een overzichtelijke plek, alles is binnen handbereik en materialen kun je op een vaste plaats aan de boxrand vastmaken. Let er wel op dat er niet te veel spullen in de box liggen, en sommige materialen een vaste plaats hebben. Dit helpt bij het leren oriënteren. Om de voorwerpen goed te zien, kun je het beste een effen boxkleed gebruiken. Als het boxkleed een druk patroon heeft, is het voor je kind moeilijk om goed te onderscheiden wat bij de ondergrond hoort en wat hij kan wel pakken om mee te spelen.

Little room

Speciaal voor jonge kinderen bestaat er een zogenaamde 'Little Room'. Dit is een soort huisje van ongeveer een meter bij een meter dat aan één kant open is en speciaal is ontwikkeld voor kinderen met een visuele beperking. Omdat het klein is en gesloten aan de bovenkant, daagt het een kind uit om actief de ruimte te verkennen. In zo'n kleine ruimte is het gemakkelijk om op zoek te gaan naar wat er allemaal ligt. Speelgoed is eenvoudig terug te vinden omdat het altijd binnen handbereik is. Een afgesloten ruimte zoals de Little Room houdt een groot deel van de omgevingsgeluiden buiten. De geluiden die je hierbinnen maakt, zijn op deze manier beter te horen en klinken bovendien luider.

De Little Room kun je zelf namaken of lenen bij instellingen die ondersteuning bieden aan mensen met een visuele beperking.

Spelen op de grond

Baken de speelruimte af. Bijvoorbeeld door je kind te laten spelen in een leeg opblaasbadje, een grote doos of op een effen kleed. De ruimte kun je ook begrenzen door er een kastje naast te zetten. Kinderen met CVI spelen niet graag midden in de ruimte. Spelen in een hoek of bij een muur zorgt voor minder afleiding en meer concentratie om goed te blijven kijken.

Suggesties voor speelgoed voor jonge kinderen

- Alledaagse spullen; zie voor voorbeelden bij 'Begeleiden van het spel'.
- Geluidmakend speelgoed zoals eenvoudige muziekinstrumenten. Denk hierbij aan een trommel, een sambabal, xylofoon en als je kind wat groter is een mondharmonica.
- Ballen van allerlei formaten, van hard tot zacht en in heldere duidelijke kleuren. Een opblaasbal die niet helemaal hard is opgeblazen is handig omdat deze minder snel weg rolt.
- Ronde stapelbekers of gewone plastic bekertjes. Hiermee kun je passen en meten, in- en uit elkaar halen en stapelen.

- Potten en pannen uit de keuken. Met een pollepel, een garde of andere keukenspullen kunnen kinderen heerlijk spelen en spelenderwijs allerlei ervaringen opdoen.
- Magnetische felgekleurde blokken op een effen metalen blad. Het voordeel van magnetische blokken is dat ze niet zo snel van de tafel vallen en je deze gemakkelijk kunt terugvinden.
- Spelen met zand en water. Om te spelen met zand en water hoeft het kind er niet middenin te zitten. Een afwasbak met zand of water kan ook al veel plezier geven. Geef het kind veel tijd om het met de handen en met de voeten te onderzoeken. Je kunt je kind ook met schepjes, lepels, emmers en gieters laten spelen. Als je kind zand niet prettig vindt om mee te spelen, kun je het zand ook vervangen door droge rijst, bonen of macaroni. Dit plakt minder aan zijn handen en heeft een vastere vorm dan zand.

5.3 Spelen met je peuter of kleuter

Je kind wordt steeds groter en zijn mogelijkheden om te spelen nemen snel toe. Er is steeds meer speelgoed dat geschikt is voor je kind.

5.3.1 Boekjes lezen

De meeste kinderen vinden het leuk om samen met hun ouder in een boekje te kijken en een verhaaltje voorgelezen te krijgen. Voor je kind met CVI kan het lastiger zijn om alles wat er te zien is op een bladzijde, te onderscheiden en te begrijpen. Een boekje met bladzijden waar heel veel plaatjes op staan is moeilijker dan een boekje met minder afbeeldingen per bladzijde. Ook een plaatje met weinig details is weer makkelijker te onderscheiden dan een heel gedetailleerd plaatje. Je kunt je kind helpen met kijken door een deel van de bladzijde af te dekken met een effen blaadje papier. Richt zijn aandacht door met je vinger aan te wijzen waarover je praat.

Kinderen met CVI hebben vaak meer moeite om een afbeelding te herkennen wanneer die uit een ander perspectief genomen is. Een trein van de zijkant kunnen ze nog herkennen, maar diezelfde trein van de voorkant soms niet. Neem de tijd om je kind dit uit te leggen.

Sommige kinderen met CVI vinden het lastig om een getekende illustratie te herkennen. Een goede tussenstap is om gebruik te maken van foto's. Lees je kind voor in een rustige omgeving of ruimte. Kijken kost toch al veel inspanning en als er dan ook nog veel om hem heen gebeurt, lukt het kijken minder goed. Sommige kinderen kunnen zich moeilijk op de plaatjes focussen als er tegelijkertijd gepraat wordt. Je kunt er dan voor kiezen om eerst voor te lezen wat er staat en daarna samen het plaatje te bekijken.

Lees regelmatig hetzelfde boek, veel kinderen vinden het fijn als ze weten wat er komen gaat. Een kind met CVI heeft nog meer baat bij veel herhaling dan een goedziend kind.

5.3.2 Puzzels

De eerste puzzels waar peuters mee in aanraking komen zijn insteekpuzzels. Die zijn er in allerlei soorten en maten. Voor kinderen met CVI kun je het beste beginnen met een puzzel die bestaat uit puzzelstukken in een eenvoudige vorm, zoals een rondje en een vierkant. Het helpt als de puzzelstukken een duidelijke kleur hebben en voorzien zijn van een grote knop waarmee je ze kunt oppakken. Het is gemakkelijker te zien voor je kind als de ondergrond van de uitsparing dezelfde kleur heeft als het puzzelstuk, zodat hij deze met de juiste plek in de puzzel kan matchen.

In het begin kan het te ingewikkeld zijn om alle stukjes van de puzzel goed neer te leggen. Begin met één of twee stukken en bouw het langzaam uit als je merkt dat je kind het begrijpt en het onder de knie krijgt. Immers, hoe minder puzzelstukken, hoe gemakkelijker het overzicht. Door je kind zelf één voor één de puzzelstukken eruit te laten halen, leert hij op grond van zijn geheugen waar hij ze later terug moet plaatsen. Heeft je kind moeite om het gat te vinden waar het puzzelstukje in past, dan kan dit ook te maken hebben met het geringe contrast tussen het oppervlak van de puzzel en het gat waar het in moet. Door de ondergrond een donkere contrasterende kleur te geven of de buitenkant van het gat te omlijnen met een dikke zwarte stift, maak je het puzzelgat beter zichtbaar.

Een insteekpuzzel in duidelijke heldere kleuren met weinig details, is eenvoudiger voor kinderen met CVI dan een puzzel in pastelkleuren met veel details. Insteekpuzzels met een gedetailleerd plaatje kunnen te moeilijk zijn omdat het je kind veel energie kost om goed naar het plaatje te kijken, het

puzzelstukje te pakken, te passen en te meten en het op de goede plaats neer te leggen. Het is ook mogelijk dat het knopje waarmee hij het stukje moet oppakken te klein is om goed te zien.

Legpuzzels zijn al weer een stuk moeilijker. Dit vraagt van het kind meer overzicht en begrip van wat er op de afbeelding te zien is. Stimuleer je kind om goed naar de afbeelding te kijken en te benoemen wat hij ziet voordat hij de puzzel gaat maken. De stukjes die hij nog niet gebruikt kun je in een bakje doen. Je kind wordt op die manier niet afgeleid door de overige stukjes en hij hoeft zo niet de tafel rond te kijken om ze te vinden.

Sommige kinderen met CVI hebben moeite om van delen één geheel te maken. Ze hebben moeite met begrijpen hoe dit moet. Ook hier geldt; begin eenvoudig met twee stukken aan elkaar. Dat kan eerst zonder afbeelding, later met een eenvoudige afbeelding. Een eenvoudige ansichtkaart is hiervoor heel bruikbaar. Deze kun je doormidden knippen, zodat je kind de relatie tussen de delen beter begrijpt. Hij kan daarna deze stukjes weer passend bij elkaar neerleggen.

5.3.3 Tablet en Ipad

Tegenwoordig hebben de meeste gezinnen wel een iPad of tablet in huis. De meeste kinderen vinden het erg leuk om hierop spelletjes te spelen. Deze trekken de visuele aandacht en het stimuleert kinderen om gericht naar iets te kijken. Er zijn apps die erg geschikt zijn voor kinderen met CVI. Bij deze apps gaan de bewegende beelden langzamer, er is minder tegelijkertijd in beeld en er zijn weinig geluiden.

Waar kun je op letten als je op zoek gaat naar geschikte apps voor je kind:

- Kies apps in heldere kleuren met een duidelijk verschil tussen de voor- en achtergrond.
- Let er op dat je de snelheid van de bewegende beelden of het tempo waarin de beelden wisselen, apart kunt instellen.
- Je kind kan de beelden van de app gemakkelijker verwerken als er weinig details zijn en de afbeeldingen uit elkaar staan.

- Gebruik apps met afbeeldingen in een voor de hand liggende positie en met realistische kleuren. Een rechtopstaande koe in een groen weiland is makkelijker te herkennen dan een paarse koe op straat.
- Voor kinderen die snel worden afgeleid door het geluid, kun je het geluid uitzetten of kiezen voor apps met weinig ondersteunende geluid.

Sommige kinderen vinden het prettig als de tablet recht voor hen staat. In dat geval is het handig een leesplankje of tablethoes te gebruiken die je schuin kunt neerzetten. Het kan zijn dat je kind heel dicht met zijn gezicht bij de tablet gaat zitten. Dit kan geen kwaad. Op deze manier schakelt hij de rest van zijn omgeving uit en kan hij zich beter richten op de afbeeldingen op de tablet. Dit gedrag zien we ook wel als kinderen met CVI naar de televisie kijken of een boekje bekijken.

Je kunt op je tablet bij 'Instellingen' de functie 'begeleide toegang' inschakelen. Hierdoor kan je kind niet van app naar app swipen. Hoe je dit moet instellen is bij iedere tablet weer anders. Op internet kun je hiervoor de gebruiksaanwijzing

vinden door het woord 'begeleide toegang' en de soortnaam van je tablet in te typen.

5.3.4 Constructiemateriaal

De meeste kinderen houden van bouwen met allerlei speelgoed. Denk hierbij aan torens bouwen met blokken, legosteentjes in- en uit elkaar halen, maar ook aan kralen rijgen, insteekmozaïek en hamertje tik. In eerste instantie kan het lijken dat dit soort activiteiten te priegelig zijn om met je peuter of kleuter te doen, maar toch kan hij er veel plezier aan beleven.

Het is wel belangrijk dat je je kind niet overvraagt. Om hem succeservaringen te laten op doen, is het belangrijk om zo gemakkelijk mogelijk te beginnen. Lego Duplo is groter dan de gewone lego, dus als je eerst oefent met de grote Duplo dan is de overstap naar de kleinere lego gemakkelijker. Duplo is over het algemeen goed constructiemateriaal voor kinderen met CVI. Dit komt omdat je het materiaal aan de ondergrond kunt vastmaken, dit duidelijke, heldere kleuren heeft en niet te klein is. Je kunt ook grotere blokken gebruiken om een toren te maken. Lukt het om twee blokken op elkaar te zetten? Wie weet lukken drie of vier blokken ook. Insteekmozaïek, kralen rijgen, een blokkentoren bouwen kun je aan tafel doen, op die manier kan ook de kijkafstand verkleint worden wanneer een kind daar behoefte aan heeft.

Een constructiespel is voor een kind met CVI moeilijker als hij uit een grote doos verschillende materialen moeten zoeken. Het helpt als dit goed geordend is. Het wordt nog lastiger als er ook andere kinderen mee spelen. Gebrek aan overzicht, de korte kijkafstand en de tijd die nodig is om te zoeken, kunnen leiden tot frustratie en ruzie. Je kunt dit mogelijk oplossen door ieder kind een eigen doos of bakje te geven.

5.3.5 Spelletjes

Veel spelletjes doen een beroep op het denkvermogen van je kind. Voorbeelden hiervan zijn; memory, lotto, telspelletje en sorteerpelletjes. Voor een kind met CVI hangt de moeilijkheidsgraad van het spelletje mede af van de hoeveelheid plaatjes/kaartjes en de duidelijkheid van de afbeelding. Hieronder een aantal voorbeelden van spelletjes die je kunt gebruiken:

- Spelletjes als Plaatjeslotto, waarbij je dezelfde afbeeldingen bij elkaar moet zoeken. Als de plaatjes redelijk groot zijn en duidelijke, heldere kleuren met weinig details hebben, zal je kind gemakkelijker goed kunnen kijken en

verschillen tussen de plaatjes opmerken. Heeft je kind de juiste combinaties gevonden, dan is zijn doel bereikt. Meestal geeft dit veel voldoening. Met plaatjes met dezelfde kleurcombinaties en veel kleine details, zal je kind meer moeite hebben. Je kunt dit spel is op een eenvoudige manier gemakkelijker maken door de plaatjes niet tegelijk, maar bijvoorbeeld per twee aan te bieden. Pas als deze gevonden zijn, ga je verder met de volgende twee. Het kan ook helpen als je samen met je kind benoemt wat er op de afbeelding staat.

- Spelletjes waarbij je plaatjes in een logische volgorde moet leggen. Bij dit soort spelletjes wordt er een beroep gedaan op het kijken naar details. Hierbij is het noodzakelijk dat je de details op de plaatjes kunt onderscheiden en je de afbeeldingen goed kunt herkennen. Je maakt het voor je kind makkelijker om te begrijpen wat er te zien is door niet te veel en duidelijke plaatjes met zo min mogelijk details te gebruiken. Neem ook extra ruimte om deze neer te leggen.
- Telspelletjes. Met concrete materialen, zoals kralen op een telraam, is dit makkelijker dan telspelletjes waarbij plaatjes worden gebruikt.

Het is aan te bevelen om een nieuw spel de eerste keer duidelijk uit te leggen en langzaam voor te doen. Lotto en memory kun je met meerdere kinderen samen spelen. Begeleid het spel dan goed. Geef je kind meer tijd om te kijken en beperk het aantal kaartjes dat je gebruikt. Als er veel kaartjes door elkaar op tafel liggen, is het voor hem moeilijker om het spel te spelen. Hij zal dan minder succeservaringen op kunnen doen.

5.3.6 Knutselen

Knutselen met jonge kinderen kan op allerlei manieren. Met een aantal aanpassingen kun je het maken van kleine kunstwerkjes aantrekkelijker en gemakkelijker maken voor je kind. Omdat de samenwerking tussen handen en ogen moeilijker is voor kinderen met CVI, kan dit nodig zijn.

We zetten hiervoor een paar suggesties op een rij, gerangschikt per activiteit.

Tekenen en kleuren

Kinderen krijgen regelmatig kleurplaten aangeboden. In het algemeen is een kleurplaat, met een grote afbeelding, weinig details en dikke lijnen waarbinnen je moet kleuren, heel geschikt. Als je kind op een vel papier tekent, is het

prettig als er een duidelijk verschil is in kleur tussen het papier en de ondergrond. Doe bijvoorbeeld een groter donker gekleurd vel onder het tekenpapier. Eventueel kun je dit vel aan de tafel vastplakken met plakband om te voorkomen dat het papier gaat schuiven.

De lijnen van stiften zijn duidelijker dan van kleurpotloden. Stiften met extra dikke punten zijn op veel plaatsen te koop. Op het tafelblad kun je orde creëren door stiften of potloden in een bakje te doen. Deze zijn dan gemakkelijker te vinden dan wanneer ze los op tafel liggen tussen andere spullen. Beperk wel het aantal; in een volle bak met tekenspullen kan een kind met CVI niet goed vinden wat hij nodig heeft. Wil je gaan verven met je kind? Geef hem dan voordat hij begint de gelegenheid om de kwast en de verf te onderzoeken en de materialen uitgebreid van dichtbij te bekijken, te voelen en eventueel te ruiken. Sommige kinderen vinden vingerverven onplezierig, omdat ze de verf vies vinden aanvoelen. Forceer dit dan niet.

Plakken

Je kunt je kind laten plakken met een lijmpotje en kwastje of een lijmstift, maar ook met de vingers als hij dat wil. Bij dit laatste kan hij voelen waar de lijm zit. Een druppel ecoline in een potje met lijm geeft het een kleurtje. Hierdoor kan je kind beter zien waar hij de lijm op smeert. Geef eventueel een doekje om de vingers af te vegen.

Soms is het voor je kind gemakkelijker om te plakken langs een rand of vorm, of om iets heen. Hij kan dan tevens met zijn handen voelen wat hij gemaakt heeft. Voor het maken van randen en vormen kun je denken aan rietjes, stokjes, pijpenragers of andere voorwerpen zoals een lege wc-rol of een plastic fles. Duidelijk voelbare materialen om mee te plakken zijn soms leuker dan gewone plakkertjes, bijvoorbeeld propjes, kroondoppen, kurk, lapjes, watten, rubbervormen en macaroni. Bij het gebruik van al deze materialen is het aan te raden om deze te ordenen in bakjes en er weinig in te doen.

5.4 Opruimen

Voor een kind met CVI is een opgeruimde ruimte van groot belang. Voorwerpen die op de grond liggen zijn hinderlijk als hij in de ruimte moet bewegen. Een kind met CVI heeft soms moeite met gelijktijdig bewegen en kijken. Hij kan over voorwerpen vallen die op de grond liggen omdat hij deze daar niet ziet. Je kunt je kind helpen door er voor te zorgen dat hij niet te veel tegelijk pakt. Als hij met iets klaar is, ruim het dan samen direct met hem op. Dit zorgt er voor dat er meer overzicht blijft.

Doe niet alles in één grote bak. Een kind met CVI kan vaak in een grote hoeveelheid voorwerpen niet vinden wat hij zoekt. Liever dus aparte bakken voor de verschillende spullen. Zorg dat speelgoed een vaste opbergplaats heeft. Niet de ene keer hier en dan weer daar.

Speelgoed pakken en opruimen kan voor een kind met CVI moeilijker zijn dan voor goed ziende kinderen. Dat is zeker het geval als je kind door de CVI niet goed overzicht en inzicht heeft in wat er moet gebeuren en waar iets hoort te staan. Het heeft daarom voordelen om je kind bij het opruimen te betrekken. Hij leert zo spelenderwijs wat opruimen is en tegelijkertijd waar zijn spullen blijven. Zelfs als je alleen maar samen met hem de blokkenkast wegzet in de

kast, zorgt dit er al voor dat hij dit de volgende keer makkelijker kan terugvinden. Zet je alles zelf even snel weg zonder je kind erbij te betrekken, dan weet hij niet waar alles blijft en leert hij niet zelfstandig zijn speelgoed op te ruimen.

5.5 Spelen met andere kinderen

Wanneer je kind ouder wordt zal hij meer in contact komen met andere kinderen.

Samen spelen is voor jonge kinderen tot een jaar of vier nog moeilijk. De meeste kinderen spelen vaak alleen of naast elkaar. Voor een kind met CVI is samen spelen nog lastiger dan voor een goedziend leeftijdgenootje. Samen spelen betekent dat een ander het spel kan beïnvloeden. Omdat kinderen met CVI overzicht missen en veel moeite moeten doen om de handelingen en de gezichtsmimiek van andere kinderen in een oogopslag te zien, gaat spelen met andere kinderen vaak te snel. Het spel kan ook een onverwachte wending krijgen waarbij de oorzaak hiervan aan het kind met CVI voorbij kan gaan. Dit kan voor verwarring en frustratie zorgen.

Sommige kinderen vinden het vervelend of beangstigend wanneer het speelgoed, de regels en het spel steeds veranderen zonder dat zij het zien aankomen. Het ene kind lost dit op door te zorgen dat hij het spel in de hand heeft en neemt de leiding, de ander speelt liever alleen. Er zijn ook kinderen die het speelgoed het liefst allemaal bij zich houden, uit angst dat een ander kind het pakt en het terechtkomt op een plaats waar zij het niet meer kunnen vinden. Het helpt je kind als je vertelt wat er gebeurt en je de emoties benoemt die je bij je kind en bij het andere kind ziet. Speel zelf als ouder mee, waardoor je spelenderwijs het spel in goede banen kunt leiden.

5.6 Spelen op een onbekende plek

Kinderen spelen niet alleen thuis, maar komen ook op andere plekken. Ze gaan bij een vriendje spelen, met hun ouders ergens op bezoek, ze zitten op een kinderdagverblijf of bezoeken de peuterspeelzaal.

Een kind dat goed ziet, kan vanaf vrijwel elke plek in de speelomgeving waarnemen wat er in de ruimte staat. Waar staat het speelgoed, wat zit er in de verschillende bakken, wat staat er in de kast? Een jong kind met CVI mist meestal dit overzicht. Pas als hij alles van dichtbij bekeken heeft en eventueel gevoeld, kan hij onthouden waar alles staat.

Als je kind in een nieuwe omgeving is heeft hij extra ondersteuning nodig om te ontdekken waar alles te vinden is. Bekijk alles van dichtbij en bespreek samen wat er is. Als je kind het moeilijk vindt om iets uit de kast op een peuterspeelzaal of kinderdagverblijf te kiezen, kan een eigen plank of klein kastje met een beperkt aantal materialen een oplossing bieden.

5.7 Buiten spelen

Buiten is het minder overzichtelijk dan binnen, de ruimte is er immers veel groter. Bovendien zijn er vaak andere kinderen die rondfietsen en rennen en het geheel onvoorspelbaar maken. Neem de tijd om samen de ruimte buiten te verkennen. Begin dichtbij; in de eigen tuin valt al veel te ontdekken. Wijs aan waar op- en afstapjes zijn, besteed aandacht aan eventueel verzakte tegels en bekijk samen waar de grote speeltoestellen staan, zoals de schommel of de glijbaan. Laat je kind op zijn eigen manier alles ontdekken. Soms is dat door te voelen, soms door er alleen maar een tijd van dichtbij naar te kijken. Er zijn kinderen die het prettig vinden om samen met jou op onderzoek uit te gaan. Misschien wil je kind wel op schoot van de glijbaan of op de schommel. Als hij het een paar keer op die manier heeft gedaan, lukt het daarna misschien wel zelf.

Het kan handig zijn als je de zandbakrand herkenbaar maakt door een felle of contrasterende kleur aan te brengen. Voor je kind is het prettig als jij goed zichtbaar bent. Zeker wanneer de ruimte buiten groot is, of er veel anderen aanwezig zijn. Denk daarbij aan een trui of een jas in een opvallende kleur. Er zijn ook hesjes in fel geel of oranje die je over je eigen jas of trui heen kunt dragen.

Niet alleen bij mooi weer is het leuk om naar buiten te gaan. Het is ook een hele belevenis om harde wind, regen of sneeuw te ervaren. Voor een kind met CVI is het belangrijk dat hij deze weersomstandigheden ervaart om de betekenis ervan te ontdekken. Benoem voor het kind wat er aan de hand is, wat hij voelt en ervaart: "Koud hè, de sneeuw voelt koud aan, je krijgt koude handen en een koude neus".

6 Bewegen en oriëntatie

Max van drie wil graag van de glijbaan af, in het speeltuintje om de hoek. Wanneer hij het trapje van de glijbaan oploopt, valt het zijn moeder op dat hij extreem hoog zijn knieën optrekt. Bovenaan de glijbaan weet Max niet hoe hij moet gaan zitten met zijn benen naar voren. Hij vraagt zijn moeder om hulp. Zijn moeder begrijpt dit eigenlijk niet goed, want Max kan al heel lang zelfstandig gaan zitten op de grond.

Wie kent er niet het plezier van een jonge dreumes of een peuter die ervan geniet om te bewegen. Veel kinderen van anderhalf zijn al volop aan het kruipen en maken vaak hun eerste stapjes. Peuters en kleuters rennen rond, willen overal op- en afklimmen en beginnen met het leren fietsen op een driewieler of fiets met zijwieltjes.

Kinderen hebben een natuurlijke drang om te bewegen. Hoe meer ze die kans krijgen, hoe handiger ze hierin worden en hoe makkelijker ze nieuwe vaardigheden leren. Voor kinderen met CVI is dit niet anders. Je ziet echter dat zij zich sneller onzeker voelen tijdens het bewegen dan hun goedziende leeftijdsgenootjes. Soms zijn ze net iets minder handig of hebben ze meer moeite met de coördinatie van bewegingen. Hiervoor zijn verschillende oorzaken aan te wijzen die we hieronder benoemen:

Verminderde gezichtsscherpte en gezichtsvelduitval

Sommige kinderen met CVI zien slecht of hebben een gezichtsveldbeperking. Wanneer je slechter kunt zien of er is sprake van een uitval van het gezichtsveld dan is de kans dat je ergens over struikelt of tegenaan botst groter. Hierdoor kan je kind vervelende ervaringen opdoen en dat kan hem angstig maken om zich vrij te bewegen. Als je minder goed ziet is het ook lastiger om na te doen en af te kijken wat andere kinderen doen. Daardoor kan er minder variatie in bewegingen ontstaan.

Moeite met bewegen in de ruimte

Om vrij te durven bewegen is het een belangrijke voorwaarde dat je dreumes of peuter zich goed kan oriënteren in een ruimte. Voor een kind met CVI is het niet altijd gemakkelijk om een ruimte te overzien. Als er bijvoorbeeld stoelen of andere meubels in de huiskamer verplaatst zijn zal hij dit misschien (te) laat opmerken. Het zelfde geldt voor snel bewegende voorwerpen of voorwerpen die direct voor zijn voeten liggen, hij kan hierover struikelen. Een kind met CVI heeft in een onbekende omgeving veel meer tijd nodig om het overzicht te krijgen, waardoor hij zich onveilig kan voelen. Sommige kinderen trekken zich dan terug, andere kinderen worden juist overactief.

Moeite met het zien van diepte en het inschatten van afstanden

Sommige kinderen met CVI hebben moeite met het zien van diepte en het inschatten van afstanden. Zij zullen bijvoorbeeld net naast een bal grijpen, of bij het op- en afstappen van een traprede een extreem hoge stap maken, de trapleuning stevig vasthouden terwijl ze motorisch gezien makkelijk de trap op en af kunnen lopen. Sommige kinderen gaan lang zittend de trap af, voelen eerst met hun handen of voorzichtig met één voet aan drempels en hoogteverschillen op de grond voordat ze er vanaf stappen of er overheen lopen.

Een kind met CVI kan ook in verwarring raken door kleurverschillen op de grond omdat hij een hoogteverschil vermoedt. Vaak gaan ze zelfs stilstaan bij kleurveranderingen, zoals bij een opgedroogde plas water die nog een donkere plek achter laat, of bij de overgang van gras naar tegels. Er kan bijvoorbeeld een onderbreking te zien zijn in de loopbeweging als ze buiten op de stoep over een schaduwplek of putdeksel heen lopen. Soms tasten ze de plek af met hun voet of vermijden ze de plek. Dit gedrag kun je nog lang blijven zien wanneer kinderen op onbekend terrein zijn.

Voor een jong kind met CVI kan het een hele overwinning zijn om ergens vanaf te springen. Bijvoorbeeld van de rand van de zandbak of de laatste trede van een trap. Het geeft hem een veilig gevoel als hij in het begin iemands hand vast kan houden.

6.1 Wat kun je nog meer doen?

Wanneer kinderen met CVI van jongsaf aan veel bewegingservaring kunnen opdoen in een veilige omgeving, zullen ze ontdekken dat bewegen leuk is. Allerlei situaties in huis, buiten of in een speeltuin kunnen hiervoor gebruikt worden. Voorbeelden hiervan zijn: schootspelletjes bij jonge kinderen, kruipen onder tafels en stoelen door, een trap op en af klimmen, over een bank lopen en er weer afspringen, een heuvel op- en aflopen, stoeien op een matras en schommelen in de speeltuin. Denk ook eens aan lopen op veldjes met een ongelijk terrein, lopen op verschillende ondergronden zoals gras, grind, zand en bospaden. Je helpt je kind door hem veel ervaring te laten opdoen met hoogte-, kleur-, en structuurverschillen in de ondergrond en met afstanden tussen diverse objecten. Laat je kind daarbij niet alleen de situatie bekijken maar ook betasten. Besteed hierbij aandacht aan de geluiden die je kunt horen en wees er alert op dat deze hem ook kunnen afleiden.

Hoor je waar andere kinderen aan het spelen zijn, hoe ruikt het buiten en hoe binnen, hoe voelt de afstand tussen twee spijlen van een klimrek of tussen de bank en de tafel? Kinderen kunnen ook kruipend de ondergrond onderzoeken. Overgangen tussen de verschillende kleuren van een vloer of hoogtes kun je voelen met je voet, handen of knieën. Wanneer je dit je kind aanleert zal hij dit na een aantal keren overnemen.

Hoe beter je kind een beeld heeft van zijn eigen lichaam, hoe leuker en gemakkelijker bewegen wordt. Je kunt dit bevorderen door bijvoorbeeld onderstaande spelletjes te doen:

- Schootspelletjes, zoals 'Hop paardje hop' en 'Boerenpaarden'.
- Kringspelletjes zoals 'Jan Huygen in de ton'. Je raakt elkaar aan en houdt elkaars handen vast. Door hand in hand te lopen in de kring ervaar je aan den lijve wat het is om een ander te volgen.
- Spelletjes waarmee je kind zijn eigen lichaam leert kennen. Dit kun je doen door lichaamsdelen aan te wijzen, deze te benoemen en liedjes er over te zingen. Denk hierbij aan het liedje 'Hoofd, schouders, knie en teen'. Maak verschillende bewegingen met de lichaamsdelen, zoals zwaaien met de armen, stampen met de voeten. Ook hier kun je liedjes bij zingen.
- Krachtspelletjes, zoals iemand omduwen of touwtrekken. Of iets zwaars sjouwen, zoals emmers of zakjes zand.

- Kruipspelletjes, bijvoorbeeld onder stoelen of tafels, of door een kruiptunnel.
- Spelletjes met rollen, zoals op het grote bed, op een dikke mat of van een heuveltje af.
- Paardje rijden; laat je kind op de rug van een volwassene zitten en maak (eventueel voorzichtig) bewegingen, hiermee kan het kind goed zijn evenwicht oefenen.
- Schommelen. Op een schommel, in een hangmat of in een laken dat door twee personen wordt vast gehouden.
- Glijden van een glijbaan; zo kan je kind ontdekken en ervaren wat hoogteverschillen zijn en de snelheid van de beweging ervaren.
- Klim- en klauterspelletjes, zoals op een trapje of klimrek. Dit kun je samen met je kind doen. Daarbij is het voor je kind prettig als hij eerst mag voelen om een indruk te krijgen van de hoogte en de grootte.
- Kopje duikelen; een koprol maken van een schuine helling gaat gemakkelijker dan van een vlakke ondergrond. Stoeien op het grote bed of op een dikke mat.
- Bewegen in het water, zoals in het bad.
- Springen; van een laatste traptrede af springen, van een laag muurtje of de zandbakrand afspringen. Als je kind dit lastig vindt, kun je het samen doen en zijn handen vast houden. Je kunt ook denken aan samen springen op het gras, in het zand en zelfs op de trampoline.
- Evenwichtsspelletjes; denk hierbij aan lopen op een zacht matras, kussens of een bank.

6.2 Zelfstandig de wereld in

Als je kind groter wordt, gaat hij zich meer zelfstandig bewegen door de ruimte. Zijn omgeving wordt groter en hij wil zich ergens gericht naartoe bewegen. Dit begint al bij een baby die door de box rolt om een speelgoedje te pakken. Je hoopt als ouder dat je kind uiteindelijk zelfstandig zijn weg vindt. Belangrijke voorwaarden hiervoor zijn, dat je kind een ruimte durft in te gaan, nieuwsgierig is naar de wereld om zich heen en op zoek wil gaan naar nieuwe uitdagingen. Spelenderwijs en met hulp van anderen leert een kind waar hij zich bevindt. Hij leert zich kortom te oriënteren. Goedziende kinderen zien in één oogopslag waar ze zijn, hoe ze ergens kunnen komen en of er iemand in de buurt aanwezig is. Bij kinderen met CVI is dit minder vanzelfsprekend. Zij kunnen verschillende problemen tegenkomen die het moeilijker maken om zich goed te oriënteren in de ruimte.

Moeite met gelijktijdig gebruik van meerdere zintuigen tegelijk

Als je je oriënteert en beweegt, doet dit niet alleen een groot beroep op het gelijktijdig kunnen verwerken van informatie van verschillende zintuigen, maar ook op het bewegen. Vaak hebben kinderen met CVI moeite met bewegen en tegelijk kijken en luisteren. Jonge kinderen zie je bijvoorbeeld stoppen met bewegen om te luisteren. Pas daarna kijken ze in de richting van het geluid, dat ze gehoord hebben. Dit soort gedrag komt ook voor bij meer complexe situaties, zoals rollen in een box met een druk boxkleed dat vol met speelgoed ligt, je voortbewegen in een supermarkt, peuterspeelzaal of drukke ruimte met veel visite.

Het gelijktijdig inschakelen van meerdere zintuigen tijdens het bewegen wordt gemakkelijker als de bewegingen geautomatiseerd zijn. Zolang je kind nog zijn aandacht bij het lopen, rennen of fietsen nodig heeft, zal hij zijn omgeving onvoldoende in de gaten kunnen houden. Hoe meer hij dit soort bewegingen oefent, hoe meer dit geautomatiseerde handelingen worden. Als dit eenmaal het geval is, wordt het voor hem gemakkelijker om ook de visuele informatie te verwerken en om overzicht te houden.

Je kunt je kind ook aanleren om eerst stil te staan of te stoppen, dan te kijken en dan weer verder te gaan met bewegen of lopen. Dit is bijvoorbeeld een

handige strategie als je kind op een nieuwe speelplek komt, waar hij alles nog moet ontdekken.

Moeite met waarnemen van beweging

Het kan zijn dat je kind moeite heeft om bewegende voorwerpen waar te nemen. Jonge kinderen kijken mogelijk niet meer naar de bal op het moment dat deze wegrolt. Pas als de bal weer stilligt, zoeken ze de bal met hun ogen weer op. Dieren die in een wei rennen zullen pas herkend worden als ze stil staan. In een later ontwikkelingsstadium kan je kind bewegende voorwerpen soms wel volgen, maar is het voor hem weer lastig de snelheid van de beweging in te schatten. Zo kan het voor hem moeilijk zijn om te beseffen dat een kind op een fiets sneller beweegt dan een lopend kind.

Door bewegende materialen aan te bieden in een rustige omgeving en met goed contrast ten opzichte van de achtergrond leer je kinderen om bewegende voorwerpen te volgen. Daarna kun je hem dit geleidelijk ook leren bij een drukker achtergrond, minder contrast en in steeds grotere en drukker ruimtes.

Het kan ook zijn dat je kind moeite heeft om zijn omgeving waar te nemen als hij zelf in beweging is. Als hij als peuter bijvoorbeeld in een buggy of in een rijdende auto zit, kan hij zijn aandacht moeilijk richten op wat er te zien is. Je ziet hem op zo'n moment vooral kijken naar voorwerpen in de auto of aan de buggy, die dichtbij zijn en niet bewegen. In het dagelijks leven kun je bij kinderen die hier moeite mee hebben twee soorten reacties zien. Ze kunnen situaties gaan vermijden, door zelf niet te bewegen als er beweging is in hun directe omgeving. In dat geval gaan ze bijvoorbeeld met hun rug tegen een muur staan om te kijken wat er allemaal om hen heen gebeurt. Ze kunnen er ook voor kiezen om langs de randen en muren te bewegen. Kinderen die minder last van angst hebben, bewegen vaak wel, maar botsen op een plein dan sneller tegen andere, bijvoorbeeld rennende of fietsende kinderen aan. Je kunt je kind helpen om ook te leren waarnemen terwijl hij zelf in beweging is. Veel kinderen vinden het gemakkelijker om te kijken als ze bewogen worden dan wanneer ze zelf bewegen. Je kunt beginnen met je kind heel rustig te bewegen (te rijden of te dragen) door de kamer. Daarbij vertel je wat er allemaal te zien is en richt je zijn visuele aandacht hierop. Dit kun je al bij hele jonge kinderen doen. Een wat ouder kind kun je zoekopdrachtjes geven en

voorwerpen laten aanwijzen. Hoe snel je jezelf voortbeweegt samen met je kind is afhankelijk van hoe lang je kind gericht kan blijven kijken. Wanneer je merkt dat hij vluchtig gaat kijken of zelfs helemaal niet meer kijkt, weet je dat het te snel gaat. Laat hem eerst eens naar voorwerpen kijken op gelijke hoogte, daarna kun je de hoogtes, richting en afstanden variëren. Gericht kijken op verschillende afstanden vraagt namelijk meer van je kind. Daarna kun je de snelheid waarmee je je beweegt opvoeren. De laatste stap is dan om je kind te leren om voorwerpen waar te nemen wanneer hij zichzelf voortbeweegt.

Moeite met het opnemen van informatie in drukke situaties

In de vorige paragraaf beschreven we dat kinderen met CVI vaak moeite hebben om beweging waar te nemen. Een ander veel voorkomend probleem bij kinderen met CVI is dat ze moeite hebben met het opnemen van visuele informatie in drukke situaties.

Daarbij gaat het erom dat zij belangrijke informatie in hun omgeving niet goed kunnen selecteren en moeite hebben om de gehele situatie te overzien. Ze kunnen hun aandacht niet voor langere tijd richten op één ding. Vaak oriënteren kinderen met CVI zich op een detail om hun directe omgeving te herkennen. Verdwijnt dit detail, dan kunnen ze vervolgens de weg kwijtraken. Stel dat je kind gewend was van het speeltuintje terug naar huis te lopen via een rode brievenbus op de hoek, dan kan het moeilijk zijn zich te oriënteren als die brievenbus plotseling is weggehaald. Hetzelfde geldt voor het terugvinden van speelgoed. Ligt dit tussen allerlei andere materialen, dan kunnen sommige kinderen door de hoeveelheid spullen dit niet goed terug vinden. Zit vader of moeder op een bepaalde plaats in een kamer vol visite en gaat hij of zij vervolgens ergens anders zitten? Het levert voor je kind hetzelfde probleem op. Ook als bijvoorbeeld de meubels in de huiskamer zijn verschoven, kan het voor je kind lastiger zijn om het toilet of de keuken terug te vinden. Je kunt je kind helpen door samen de directe omgeving te verkennen en hem de tijd te geven om vertrouwd te raken met de ruimte. Als je kind bekend is in een ruimte of omgeving zal hij minder tegen obstakels aan lopen en de plaats en positie van voorwerpen vanuit het geheugen beter kunnen bepalen. Belangrijk is allereerst dat je kind betekenis kan geven aan de informatie die hij ziet. Pas daarna kan hij de informatie selecteren. Een rode opgerolde slang tegen de muur vraagt aandacht. Pas als je kind weet dat het een brandslang is

en dat deze voor hem niet van belang is, kun je van hem verwachten dat hij de slang negeert. Het is belangrijk dat je kind aan de hand van dit soort ervaringen een soort 'visuele databank' opbouwt. Daarmee kan hij snel verschillende situaties herkennen en hieraan betekenis geven. Hoe meer ervaringen hij heeft opgeslagen, hoe makkelijker dit gaat. Hij heeft immers minder tijd nodig om voorwerpen te herkennen. Sta daarom bewust stil bij wat er te zien is, vertel erover, laat je kind het goed bekijken en eventueel voelen. Wijs op herkenningspunten en kies hiervoor het liefst een moment waarop het rustig is. In jouw eigen omgeving zou je binnen- en buitenshuis bepaalde herkenningspunten een opvallende kleur kunnen geven. Sommige kinderen raken overprikkeld door te veel visuele informatie. Zij kunnen dan de informatie niet meer verwerken en ervaren stress. Dit uit zich vaak in onrustig gedrag, zoals huilen, zich afsluiten, een rustig hoekje opzoeken of naar de grond kijken tijdens het voortbewegen. Elk kind reageert weer anders. Een visueel rustigere plek opzoeken kan dan helpen.

6.3 Automatiseren van bewegen

Zoals we al eerder in dit hoofdstuk aangaven, helpt het kinderen met CVI om bewegingen vaak te oefenen zodat ze deze als het ware automatisch kunnen uitvoeren. Dit helpt hen om gericht te kijken en hun aandacht bij de omgeving te houden tijdens het bewegen. Hieronder noemen we een aantal veel voorkomende bewegingen om je te verplaatsen en de manieren waarop je je kind kunt stimuleren om de bewegingen onder de knie te krijgen.

6.3.1 Lopen

Het zelfstandig gaan lopen van je kind is een bijzonder moment. In het begin is het voor hem een veilig gevoel als je allebei zijn handen vasthoudt en voor hem staat. Hij kan dan naar jou toelopen. Later kun je hem aan één hand begeleiden, terwijl hij met zijn andere hand de bank, muur of de rand van de tafel voelt. De steun van je eigen hand kun je steeds minder laten worden. Vertel wat hij met zijn andere hand allemaal tegenkomt.

Kan je kind nog net niet zelf lopen, geef hem dan eens een duwkar of poppenwagen. Zorg er wel voor dat je deze verzwaart met bijvoorbeeld een steen. Zo voorkom je dat de wagen harder gaat rijden dan je kind kan lopen.

Bovendien beschermt dit speelgoed je kind tegen botsingen. Als je kind ergens tegenaan botst kun je dit het beste met hem bespreken. Zo krijgt hij meer grip op zijn omgeving. "Hé, je botst ergens tegenaan. Dat is een deur. Kijk en voel maar, hij kan open en dicht". Laat je kind, zodra hij dit zelf kan, zo veel mogelijk ervaring opdoen in zelfstandig lopen. Begin hiermee op plekken met weinig visuele informatie en afleidende geluiden en een egale ondergrond. Hierdoor kan hij zich de bewegingen steeds meer eigen maken. Op drukkeren plekken kun je hem een handje blijven geven, zodat hij niet zo snel valt en positieve ervaring opdoet. Een logisch vervolg op zelfstandig lopen, is rennen. Het kan spannend zijn voor een kind met CVI om snel te bewegen. Zeker als je andere kinderen minder goed ziet aankomen of als er plotseling iets of iemand in je blikveld verschijnt. Het kan helpen om samen met hem hand in hand te rennen. Zo kan hij veilig ervaren wat snelheid is.

6.3.2 Traplopen

Als je kind moeite heeft met het traplopen kun je hiermee op verschillende manieren rekening houden de volgende aanpassingen uitproberen:

- De rand van de trede markeren met een duidelijke contrasterende kleur.
- Zorgen voor goede verlichting. (zie paragraaf 2.1)
- Een leuning, eventueel aan weerszijden en op kinderhoogte.
- Oefenen met traplopen als het om jongere kinderen gaat. Laat je kind daarbij je elleboog of arm vasthouden. Dit geeft meer informatie over de helling en de positie van het lichaam dan wanneer je kind alleen maar je hand vasthoudt.
- Niet praten tijdens het traplopen, zodat je kind zich optimaal kan concentreren.

6.3.3 Fietsen

Voor veel kinderen met CVI kan fietsen een lastig te leren vaardigheid zijn. Je moet immers veel handelingen tegelijkertijd uitvoeren: je evenwicht bewaren, sturen en tegelijkertijd trapbewegingen maken, je visuele aandacht bij de omgeving houden en ergens gericht naar toe rijden. Het kan het moeilijk zijn om naderende kinderen op bijvoorbeeld fietsjes te zien aankomen, als je zelf in beweging bent. De meeste kinderen leren eerst trapbewegingen maken en hun evenwicht bewaren. Gericht kijken waar je naartoe gaat en sturen verdwijnen dan naar de achtergrond. Ook hier geldt weer: hoe meer de fietsbeweging geautomatiseerd is, hoe gemakkelijker je kind zijn aandacht tegelijkertijd bij zijn omgeving kan houden.

De meeste jonge kinderen beginnen met fietsen op een driewieler. Dit is prettig omdat ze hierin een stabiele zithouding hebben en zich alleen hoeven te richten op de trapbeweging en het sturen. Je kunt je kind helpen door hem eerst te laten oefenen op een rustige plek. Kan hij eenmaal fietsen, dan kun je hem in het begin het beste vooral op vaste plaatsen en vaste routes laten fietsen. Als de fietsbeweging eenmaal is geautomatiseerd, kun je hem leren om vooruit te kijken en naar een zichtbaar punt in de verte toe te fietsen. Je kunt hem ondersteunen door van tevoren te vertellen wat er allemaal te zien is en welke herkenningspunten er zijn. Kan je kind dit en kan hij ook zijn visuele aandacht op de omgeving richten, laat hem dan vooral veel ervaring opdoen met verschillende ondergronden, met versnellen en met stoppen en starten.

Daarna kun je ook in een andere omgeving met hem oefenen of een overstap maken naar een loopfiets of een fiets met zijwieltjes.

Voor fietsen op een loopfiets of een fietsje zonder zijwieltjes is een goed evenwichtsgevoel nodig van de billen en de voeten. Hiervoor zijn leuke spelletjes te bedenken die je zonder fiets met je kind kunt doen. We zetten een paar mogelijkheden op een rij:

- Schootspelletjes waarbij je je kind iets van de grond laat pakken terwijl je hem op schoot houdt.
- Schommelen.
- Vooruit schuiven op de billen.
- Paardje rijden op de rug van de ouder.
- Trampoline springen.
- Lopen over randjes, zoals een boomstam of de rand van de zandbak.

6.3.4 Spelen met de bal

Kinderen spelen graag met een bal. Zodra ze een bal zien liggen, pakken ze hem op, schoppen ze er tegen aan of gooien hem weg. Vertrouwd raken met een bal, en plezier krijgen in het spelen met een bal blijkt voor kinderen met CVI vaak minder makkelijk dan voor goedziende kinderen. Ze zien de bal soms niet goed aankomen, of ze reageren te laat om een bal te kunnen opvangen. Het kan ook zijn dat ze niet altijd zien wat een ander met een bal doet en dit dus ook niet kunnen nadoen. Al deze factoren kunnen eraan bijdragen dat je kind het eng of spannend vindt om met de bal te spelen.

Hoe kun je je jonge kind met CVI helpen om plezier te beleven aan het spelen met de bal?

Ballen

- Laat je kind op zijn eigen tempo in aanraking komen met ballen: grote en kleine, harde en zachte. Kleine ballen liggen lekker in de hand en kun je heen en weer brengen, ergens uithalen en weer ergens indoen.
- Gebruik een bal die felgekleurd is en veel kleurcontrast heeft met de omgeving.
- Je kunt een bal hoorbaar maken door er een krakende plastic zak omheen te doen of er een belletje aan vast te maken. Gebruik je bijvoorbeeld een strandbal, dan kun je dit ook bereiken door hierin rijst te doen. Er zijn ook rinkelballen te koop. Je kind hoort dan de bal aankomen, ook als hij wegstijgt. Een rollende bal is trouwens beter te horen dan een zwevende bal door de lucht.

Rollen

- Begin niet met gooien, maar met rollen. Een bal die over de grond rolt, is gemakkelijker te zien, te horen en te volgen dan een bal die door de lucht vliegt.
- Gebruik in het begin een zachte bal. Deze rolt langzamer en is daardoor beter te volgen. Aan tafel kun je met een kleine bal naar elkaar over rollen. Begin met de bal langzaam naar je kind toe te rollen.
- Ga dicht bij elkaar op de grond zitten als je een grote bal naar elkaar over rolt, eventueel met jouw voeten tegen die van je kind. Zo baken je de ruimte af waarbinnen de bal rolt, en is de beweging van de bal gemakkelijker te zien.

Vangen

- Om je kind te leren vangen, kun je een pittenzak, een zachte strandbal of een ballon gebruiken. Deze gaan minder snel, waardoor je kind meer tijd heeft om zich voor te bereiden op het vangen. Een strandbal en een pittenzak stuiten ook niet weg op het moment van vangen.
- Bereid je kind erop voor dat je de bal naar hem toe gooit, zodat hij er alert op kan zijn. Dit kan door af te tellen, of zijn naam te noemen en te zeggen: "De bal komt nu naar jou toe".

Schoppen

- Om tegen een bal aan te schoppen moet een kind kort zijn evenwicht kunnen bewaren op één been. Dit kun je oefenen door verschillende balansspelletjes met je kind te doen. Bijvoorbeeld door spelenderwijs te oefenen om op één been te staan terwijl je hem vast houdt.

Omgeving

- Als je ergens anders naartoe gaat om met de bal te spelen, realiseer je dan dat je kind tijd nodig kan hebben om aan de nieuwe ruimte te wennen. Hij zal er dus nog niet meteen aan toekomen om met de bal te spelen.
- Je kind kan afgeleid worden door allerlei geluiden om hem heen. Hierdoor kan het zijn dat hij niet gericht naar de bal kijkt. Zorg dus, zeker in het begin, voor een rustige omgeving.
- Zorg voor weinig afleidende voorwerpen. Zo kan je kind zich het beste concentreren op de bewegingen van de bal.
- Je kunt heel goed buiten met je kind met een bal spelen. Kies hiervoor een plaats uit die niet midden op een plein is en houdt de afstand tot elkaar klein. Het is voor je kind fijn als hij niet tegen de zon in hoeft te kijken.
- Zeg het tegen je kind als je de bal naar hem toerolt. Baken de ruimte eventueel af met opvallende pionnen. Zo weet hij beter waar hij de bal kan verwachten. Begin met rollen of schoppen. Een bal die over de grond rolt, is beter te zien dan een bal door de lucht. Blijf zo veel mogelijk op dezelfde plaats, het kind kan zich zo beter op de bal concentreren.

Vanaf een jaar of vier kunnen kinderen meedoen met een eenvoudig balspel. Wanneer ze al enige balvaardigheid hebben kunnen ze zich meer op het spel concentreren. Tijdens een balspel is iedereen in beweging. Dat betekent dat er steeds wat verandert. Sommige kinderen met CVI kunnen dan moeilijker volgen wat er gebeurt omdat ze de bal in de snelheid van het spel niet goed kunnen zien en volgen.

6.4 Vallen

Iedereen die iets moeilijks moet leren, heeft aanmoediging en bevestiging nodig. Ieder kind leert met vallen en opstaan. Ouders van kinderen met CVI hebben soms de neiging om hun kind te willen behoeden voor vallen door hem tijdig op te vangen. Zo leert je kind dat er altijd iemand klaarstaat om hem op te vangen. Als hij dan echt een keer valt zonder dat er iemand bij is, kan hij zich lelijk bezeren. Leer je kind daarom hoe hij moet vallen. Dit kun je samen doen tijdens stoeispelletjes. Help je kind om een valbeweging aan te leren. Speel eens krachtspelletjes, zoals iemand omduwen, touwtrekken, zware voorwerpen sjouwen zoals emmers of zakjes zand om je kind te leren stevigheid op te bouwen en in evenwicht te blijven.

Leer je kind liefst al zo vroeg mogelijk in zijn ontwikkeling om van houding te wisselen. Eventueel kun je daarbij de hulp van een kinderfysiotherapeut inroepen. Zo voorkom je dat je kind in één houding blijft zitten of staan en geen kant meer op kan.

7 Erop uit

Jip vindt het leuk om met zijn vader een krentenbol te kopen bij de bakker. Wanneer zij samen een broodje bij een grote supermarkt gaan halen, wil Jip de winkel niet binnen gaan en begint hard te huilen.

Voor je kind is het belangrijk om niet alleen zijn eigen omgeving te leren kennen, maar langzamerhand ook de wereld om hem heen. Hoe ouder je kind wordt, hoe meer interesse hij krijgt in wat er om hem heen gebeurt. Ieder kind reageert verschillend op een andere omgeving en de mensen die daar zijn. Je kind met CVI zal daar mogelijk meer moeite mee hebben. Het is anders dan thuis en dit kan verwarrend voor hem zijn. Sommige kinderen hebben dan de neiging om zich terug te trekken, anderen kinderen worden juist druk. Ga je een uitstapje doen, kies dan voor een moment waarop het niet te druk is. Houd rekening met onverwachte gebeurtenissen en hoe je kind hierop reageert.

7.1 Boodschappen doen

Eén van de eerste uitstapjes die ouders vaak met hun kind ondernemen, is boodschappen doen. Voor kinderen met CVI kan dit een overweldigende ervaring zijn doordat er zoveel te zien is in een winkel. Kies een rustig moment, zodat je kind niet wordt overvoerd met allerlei geluiden. Een baby of dreumes kun je in een draagzak dichtbij je houden of hem vanuit de begrensde omgeving van een kinderwagen de winkel laten ervaren. Als je merkt dat er te veel visuele informatie op je kind afkomt, kun je de kap van de kinderwagen omhoog doen. Zo beperk je wat er van opzij en van boven te zien is. Voor een peuter kan het fijn zijn om in het winkelwagentje te zitten, zodat hij zijn aandacht kan richten op wat er te zien is en toch ook jouw nabijheid ziet en voelt.

7.2 Op visite

Je kind zal van jongsaf aan samen met jou bij andere mensen over de vloer komen. Bij een baby is de nabijheid van moeder of vader voldoende om zich op zijn gemak te voelen. Dit kun je doen door je baby op schoot te nemen of in een draagzak bij je te dragen. Wil je de baby laten slapen in de andere omgeving dan zorgt de eigen kinderwagen met de vaste speen of knuffel voor een veilig gevoel.

Een ouder kind is zich meer bewust van een nieuwe omgeving. Loop eens samen met hem een rondje door de huiskamer van een vriendje of van opa en oma. Vertel wat je tegenkomt en wat voor geluiden er zijn. Laat hem een handje geven aan de aanwezigen die er zijn, indien hij dit durft. Zo kan hij hun stemmen en gezichten aan elkaar koppelen. Neem zijn eigen speelkleed en wat bekend speelgoed mee, zodat er iets vertrouwds aanwezig is.

Wanneer je zelf in een hoek van de bank gaat zitten, ben je gemakkelijk te vinden voor je kind. Zeker als je kleding draagt in primaire kleuren. Bijvoorbeeld een trui of vest in rood, geel of blauw.

Het is voor je kind prettig als je gedurende het bezoek tijd neemt om aandacht aan hem te besteden. Zet je kind liever niet te snel bij een ander op schoot. Hij zou ervan kunnen schrikken. Geef hem de tijd om te wennen aan alle andere personen in de ruimte. Ga je bijvoorbeeld naar een verjaardagsvisite, dan kan het voor je kind fijn zijn om als een van de eersten binnen te komen. Zo geef je hem de gelegenheid om te wennen aan de opbouw van de drukte die ontstaat doordat er steeds meer mensen binnenkomen. Houd tijdens het bezoek in het oog hoeveel je kind aankan. Ga op tijd naar huis als je merkt dat het teveel voor hem wordt. Je kunt op een ander moment nog eens proberen.

7.3 Op vakantie

Op vakantie gaan met jonge kinderen is altijd een hele onderneming. Met het uitzoeken van de reisbestemming probeer je meestal al rekening te houden met je jonge kind. Je hoopt dat hij het net zo naar zijn zin zal hebben als jijzelf.

Een kind met CVI zal mogelijk in het begin erg moeten wennen aan zijn nieuwe omgeving. Niets lijkt te zijn zoals het thuis is. Een ander bed, een andere omgeving, een andere bord, beker en bestek, andere geuren, andere geluiden en een ander ritme.

Door al deze nieuwe indrukken kan het zijn dat je kind weinig initiatief toont om zijn omgeving te gaan ontdekken en hij zich juist terugtrekt. Hij kan ook juist druk worden en uit zijn doen raken omdat hij al deze nieuwe informatie niet kan plaatsen en verwerken.

Voor je kind is het dan fijn om ruim de tijd te krijgen om te wennen en zich op zijn gemak te gaan voelen. Blijf veel in zijn buurt. Als ouder ben je immers vertrouwd voor hem. Verken samen zijn nieuwe omgeving. Loop een rondje over het grasveld waar de tent staat, of bekijk samen de ruimtes in het vakantiehuisje. Vertel waar je bent, wat er te horen en te zien is en geef hem de tijd om dit te plaatsen. Heeft je kind moeite met kijken en bewegen tegelijkertijd, dan kan het helpen als je hem de eerste keer draagt bij het bekijken van zijn nieuwe omgeving.

Wat je kind verder kan helpen is het meenemen van een aantal bekende spullen. Daarmee geef je hem houvast. Denk daarbij aan zijn eigen dekbed met zijn geur, zijn vaste knuffel, een eigen bord en beker en vertrouwd speelgoed waar hij graag mee speelt. Je kunt ook een eigen speelplekje voor hem maken en dit zo mogelijk afbakenen. Een opblaasbadje waar geen water in zit bijvoorbeeld, of een kleed op een vaste plek waar hij op kan spelen. Zo hoeft hij bij het spelen zich alleen op die plek te richten en kan hij gemakkelijk zijn speelgoed terugvinden.

Geef je kind houvast door hetzelfde vaste ritme aan te houden wat hij thuis gewend is.

Voor je kind kan het rustiger zijn als je zoveel mogelijk op dezelfde plek blijft en niet teveel uitstapjes maakt tijdens de vakantie. Realiseer je dat je kind steeds weer opnieuw zal moeten wennen aan een nieuwe omgeving. Voor het ene kind is dit wel makkelijker dan voor het andere kind. Je merkt vaak wel aan zijn gedrag wat hij wel en niet aankan. Ben je toch in een drukke omgeving zoals een speeltuin, dierentuin of strand, draag dan iets bij je met een duidelijke kleur. Daardoor kan je kind je makkelijker vinden. Sommige kinderen zitten liever in de begrensde omgeving van een buggy of kinderwagen om van daaruit een drukke of nieuwe omgeving te verkennen.

8 Feestjes

Op de derde verjaardag van Floor komt er veel bezoek, wordt er taart gegeten en krijgt Floor cadeautjes. Alles gaat een beetje anders die dag. Al gauw wil Floor alleen nog maar op haar eigen vertrouwde stoeltje zitten en zegt niets meer. Haar broertjes vieren volop feest.

Verjaardagen, Sinterklaas, Kerst; er zijn heel wat feestjes te vieren voor je jonge baby, dreumes of peuter. Bij een feest hoort plezier, zowel voor de jarige als voor de mensen die uitgenodigd zijn. Kinderen met CVI kunnen net zo veel plezier beleven aan een feest als hun goedziende leeftijdgenoten. Er zijn soms wel wat extra aanpassingen nodig.

8.1 Verjaardagsfeestjes

Verjaardagen van je kind zijn heel speciaal. Je kind is alweer een jaar ouder en er is in het afgelopen jaar waarschijnlijk veel gebeurd. Voor je kind is het fijn als er ook op deze dag vaste herkenningspunten zijn. Denk aan eten, drinken en slapen op de gebruikelijke manier en tijden. Wanneer alles anders is op zo'n dag, kan je kind van slag raken en is het voor hem niet zo feestelijk meer.

Ook al heeft je kind moeite met veel visuele informatie, het is wel feestelijk om de kamer te versieren. Je houdt het visueel overzichtelijk als je er voor kiest om de versierselen op één plek aan te brengen. Alleen een stoel of de deur van de woonkamer versieren, is meestal al voldoende. Is je kind nog een dreumes dan kun je hem ook de dag van tevoren al een slinger en een ballon van dichtbij laten bekijken en hem daaraan laten voelen.

Wanneer je bezoek hebt uitgenodigd, kun je samen met je kind het bezoek verwelkomen en hem vertellen wie er binnenkomt. Dat is vooral verstandig als je kind moeite heeft om gezichten te herkennen. Je kind begrijpt op die manier beter wie er zijn en waar alle stemmen en geluiden vandaan komen. Het is voor je kind meestal niet plezierig als hij onverwacht door veel mensen aangeraakt of opgetild wordt. Vertel je volwassen bezoek daarom, liefst van tevoren, hoe ze rekening kunnen houden met je kind. Houd het feest voor hem ook behapbaar door het aantal mensen en de tijd dat er visite is te beperken.

Je kunt er als ouder voor kiezen om duidelijk herkenbare kleding te dragen waardoor je kind je gemakkelijk en snel kan terugvinden tussen al het andere bezoek.

8.2 Sinterklaas

Kinderen krijgen vanaf een jaar of twee vaak al wel iets mee van het Sinterklaasfeest, zeker als ze oudere broertjes of zusjes hebben.

Wat hoort er allemaal bij het Sinterklaasfeest en hoe kun je je kind hierbij betrekken? Het is in ieder geval aan te raden niet onnodig veel spanning op te bouwen en je peuter goed voor te bereiden op wat er gaat gebeuren.

De Sinterklaasviering kan ook verwarring opleveren. Sommige peuters denken dat de aankomst van Sinterklaas, meestal drie weken voor 5 december, het hele Sinterklaasfeest is. Het is voor hen vaak ook niet duidelijk wanneer de activiteiten rond Sinterklaas weer afgelopen zijn. Waarom mag je je schoen soms wel en dan weer niet zetten? Dit vraagt om uitleg, duidelijkheid en voorspelbaarheid. Wie zijn Sinterklaas en Piet en wat komen ze doen? Wat hebben ze bij zich? Je peuter neemt mogelijk in de verte wel iets waar van de kleurige kleding, maar hoe Sint en Piet er precies uitzien, kunnen ze vaak moeilijk van een afstand zien. Je kunt je kind hierop voorbereiden door hem zichzelf te laten verkleeden als Sinterklaas of Piet. Mét de benodigde attributen, zoals cadeautjes, pepernoten, de zak en het grote boek. Je kunt ook een eenvoudig boekje over Sinterklaas voorlezen en samen plaatjes bekijken. Kies daarbij voor een boek met niet te veel afbeeldingen op één pagina en in duidelijke contrastrijke kleuren zonder veel details.

Ga je naar de intocht van Sinterklaas kijken, wees je er dan van bewust dat zijn aankomst veel drukte en lawaai meebrengt. Dit kan er toe leiden dat je peuter het overzicht verliest en in paniek raakt. Houd hem dichtbij je of laat hem op een veilig plekje op je schouders zitten.

Wanneer je een Sinterklaas en Piet bij je thuis uitnodigt, realiseer je dan dat sommige kinderen met CVI heel goed stemmen kunnen herkennen. Een bekende als Sinterklaas of Piet valt dan dus al snel door de mand. Bereid een onbekende die Sinterklaas of Piet speelt erop voor dat je kind misschien weinig gericht kijkt en vooral een luisterende houding aanneemt.

Sinterklaas betekent ook dat je je schoen mag zetten. Dit is een uitgelezen moment om met je gezinsleden te bekijken en te voelen wat voor schoenen er allemaal zijn en waarin deze verschillen. De een heeft klittenband, de ander een

rits of schoenveters. “Hé wat grappig, de schoen van papa is groter dan die van mama”.

8.3 Kerstmis

Kerstmis is bij uitstek een feest waarbij het creëren van sfeer een centrale rol speelt. Lampjes, kaarsen en een kerstboom zijn elementen die aan die speciale sfeer bijdragen.

8.3.1 Lichtjes en kerstballen

Sommige kinderen met CVI kunnen erg genieten van de kerstverlichting, voor andere kinderen zal alle sfeerverlichting juist hinderlijk zijn. Het kan zijn dat je kind zijn visuele aandacht vooral richt op de lichtjes en de glimmende kerstballen en het overzicht op zijn omgeving helemaal verliest. Let goed op het gedrag en de lichaamstaal van je kind. Hieruit is meestal op te maken of hij de omstandigheden prettig of hinderlijk vindt. In principe kun je het kerstfeest vieren op de manier zoals je dit gewend bent. Je kind kun je begeleiden door hem veel te vertellen, samen activiteiten te doen en alles van dichtbij te laten bekijken, te laten horen en te laten voelen.

8.3.2 De kerstboom versieren

Een kerstboom versieren is een hele belevenis als je kind daar tenminste qua leeftijd aan toe is. Als je peuter een kerstboom alleen nog maar van een afstand heeft gezien, is het hem mogelijk ontgaan dat er afzonderlijke naalden aan een tak zitten en dat de takken aan een stam vastzitten. Dat ontdekken is vaak een hele nieuwe ervaring voor hem.

Je kunt de boom versieren met allerlei glinsterende materialen en voorwerpen die verschillend aanvoelen en geluid maken, zoals een klokje, vogeltjes en dennenappels. Zelf voorwerpen in een boom hangen, is een nieuwe vaardigheid voor je kind. Geef hem de tijd hiervoor. Doe dit samen met hem door je handen over zijn handen te leggen. Zo kun je je kind goed begeleiden en bijsturen. De kans op mislukking is op deze manier ook het kleinst en hij wordt zo aangemoedigd om het nog eens te proberen. Mocht dit toch nog te moeilijk zijn dan kun je je kind altijd nog vragen om de versieringen aan te geven. Geef hem tijd om de versieringen goed te kunnen bekijken en te voelen. Een kerstbal en een slinger glinsteren allebei, maar voelen anders aan. Van tevoren kun je je

kind een bak met enkele onbreekbare versieringen geven, zodat hij zich deze al eigen kan maken. Realiseer je dat je het voor je kind moeilijker maakt om gericht te kijken als je kerstliedjes draait tijdens het versieren.

8.4 Cadeautjes

Vaak krijgt een kind op de hierboven beschreven feestjes een cadeautje. Ieder kind vindt natuurlijk iets anders leuk. Dat is mede afhankelijk van zijn leeftijd en interesses. Een heel jong kind begrijpt waarschijnlijk nog weinig van een ingepakt cadeautje. Spelen met het krakende papier vindt hij misschien net zo leuk als de inhoud van het pakje. Het is niet erg als je kind in het begin weinig belangstelling heeft voor nieuw speelgoed. Hij heeft alle aandacht nodig voor alles wat anders gaat op zo'n dag.

We geven hier enkele adviezen waar rekening mee gehouden kan worden bij het uitkiezen van een cadeautje:

- Effen, felgekleurde materialen zijn beter te zien dan materialen met drukke dessins en pastelkleuren.
- Kies voor zo min mogelijk gedetailleerde plaatjes op bijvoorbeeld een bromtol, serviesje of een bal.
- Zorg voor duidelijke afbeeldingen met een effen achtergrond bij puzzels, domino- en lottospelletjes.
- Glinsterende materialen kunnen extra aantrekkelijk zijn voor slechtziende kinderen met CVI.
- Zoek naar prentenboeken met duidelijke afbeeldingen en effen achtergronden.
- Kies voor felgekleurde, dikke stiften of potloden.
- Een kleurboek met dikke lijnen en weinig overbodige details is voor je kind beter te zien dan gedetailleerde kleurplaten.
- Een spiegel is vaak een leuk cadeau omdat je kind hiermee goed zijn eigen gezicht met alle details kan bekijken. Een scheerspiegel heeft vaak een vergroting, en is daarmee nog geschikter.
- Grote, fel gekleurde of glinsterende kralen zijn beter te zien dan kleine kralen met weinig kleur. De rijgdraad heeft een contrasterende kleur nodig en moet voldoende dik zijn. Ook is het handig als een draad een stevig begin heeft dat goed door het gat past.
- Materialen die geluid maken, zijn vaak erg aantrekkelijk. Denk hierbij aan duidelijk gekleurde rammelaars en muziekinstrumentjes.

9 Van peuter naar kleuter

Wanneer je kind nog maar net twee jaar oud is, moet je vaak al nadenken over een geschikte basisschool.

Veel ouders vragen zich af wat een passende basisschool is voor hun kind. Dat geldt zeker ook voor ouders met een kind met CVI. In het leven van je kind luidt de basisschool een heel nieuw hoofdstuk in.

Kinderen met CVI kunnen steeds vaker goed terecht op een school in de buurt in plaats van naar een vorm van speciaal onderwijs. Als je kind voldoende mogelijkheden heeft om zijn visuele beperking te compenseren, kan hij in veel gevallen naar een reguliere basisschool. Deze keuze hoeft je als ouders meestal niet alleen te maken. Je kunt je hierbij laten ondersteunen door een instituut dat is gespecialiseerd in het begeleiden van mensen met een visuele beperking.

9.1 Een basisschool kiezen

Als ouder ken je je kind goed en weet je wat hij nodig heeft voor zijn ontwikkeling, maar waar kun je allemaal op letten bij het zoeken naar een geschikte school? Uitgangspunt hierbij is altijd om een schoolomgeving te zoeken waarin jouw kind het beste tot zijn recht komt.

Het kan zijn dat een ouder broertje of zusje al naar school gaat en je je afvraagt of deze school ook geschikt is voor je kind met CVI. Ga hierover op tijd met de school in gesprek.

Waar kun je op letten?

Elke school heeft zijn eigen manier van werken. Je kunt letten op de algemene aspecten van de school zoals sfeer, ligging, identiteit, grootte van de klassen en onderwijsvisie. Ook is het van belang te weten of de school in de gelegenheid is om rekening te houden met de visuele beperking van je kind.

Het is zinvol om een informatief gesprek aan te vragen met de leiding van de school. Tijdens zo'n gesprek kun je bespreken welke mogelijkheden de school kan bieden voor individuele begeleiding van je kind. Kan een leerkracht of een andere medewerker extra tijd voor je kind vrijmaken? Heeft de school al vaker een kind met een beperking gehad en wat waren de ervaringen? Is de school bereid regelmatig contact te houden met ouders en een begeleidende

instelling? Is er genoeg rust en structuur in de groepen, kan je kind zich op zijn eigen manier ontwikkelen en in zijn eigen tempo leren?

In dit gesprek kun je ook duidelijk maken wat jouw kind nodig heeft en wat jij belangrijk vindt. Ga ook, eventueel van tevoren, met andere ouders in gesprek die al een kind op deze school hebben zitten. Loop een keer langs als de kinderen uit school komen, spreek een andere ouder aan en vraag naar de ervaringen met deze school.

Daarnaast kun je er op letten hoe de school er van binnen en buiten uit ziet. Het is van belang dat de klas, de gang en toilet goed verlicht zijn. Een klas met minder kinderen is overzichtelijker en minder rumoerig dan een klas met veel kinderen.

Een geordende gang en hal maken het voor je kind met CVI makkelijker om zijn weg te vinden. Let hierbij ook op de vloer en de muren. Rustige egale kleuren maken het kijken voor hem minder inspannend.

Loop een keer langs de school als de kinderen buiten aan het spelen zijn. Is er begeleiding op het schoolplein? Is er een apart kleuterplein of speelt iedereen door elkaar?

Kom je er uiteindelijk toch op uit dat je kind beter op zijn plek is op het speciaal onderwijs, dan gelden in principe dezelfde bovenstaande vragen en opmerkingen.

9.2 Extra ondersteuning

De meeste ouders met kinderen met CVI maken gebruik van ondersteuning en begeleiding van een expertisecentrum voor mensen met een visuele beperking. Deze instellingen hebben gespecialiseerde onderwijskrachten in dienst die je kind en zijn leerkrachten op zijn school kunnen begeleiden.

Begrippenlijst

Cerebrale parese

Bij cerebrale parese (CP) is er sprake van een niet-progressieve hersenbeschadiging die op heel jonge leeftijd tijdens de zwangerschap of geboorte is ontstaan. Klachten die horen bij CP zijn spasticiteit, onwillekeurige bewegingen en coördinatieproblemen. Deze zijn het gevolg van een minder goed verlopende aansturing vanuit de hersenen. Naast houdings- en bewegingsstoornissen kan er sprake zijn van bijkomende problemen, zoals een achterstand in de verstandelijke ontwikkeling en spraak-taalontwikkeling, leerproblemen en problemen met zien en horen.

Epilepsie

Epilepsie is een aandoening die zich uit in de vorm van epileptische aanvallen. Deze aanvallen ontstaan door een plotselinge, tijdelijke verstoring van de elektrische prikkeloverdracht in de hersenen. Dit is een soort kortsluiting waarbij zich tijdelijk en ongecontroleerd grote groepen hersencellen ontladen. Er zijn verschillende oorzaken van epilepsie. Epilepsie kan onder andere ontstaan door een tekort aan zuurstof in de hersenen vóór of tijdens de geboorte. Maar ook na hersenletsel als gevolg van een ongeval, of door stofwisselingsstoornissen in de hersenen. Infecties, zoals hersenvliesontsteking, of een hersenabces kunnen ook epilepsie veroorzaken.

Fixeren

Gericht naar iets kunnen blijven kijken.

Gezichtsscherpte/visus

We spreken van gezichtsscherpte (of visus) op afstand en gezichtsscherpte nabij. De gezichtsscherpte is het vermogen om op verschillende afstanden details te onderscheiden en voorwerpen te herkennen. Een normaal, goedziend oog heeft een gezichtsscherpte van 1.0.

Een gezichtsscherpte van 0.1 betekent dat het kleinste detail dat een normaal ziende op tien meter afstand kan onderscheiden, voor iemand met een gezichtsscherpte van 0.1 pas op 1 meter afstand is te onderscheiden. Deze

persoon moet tien keer dichterbij komen in vergelijking met een normaal ziende.

De nabij visus is de mogelijkheid om symbolen op leesafstand van elkaar te onderscheiden.

Een baby kan meteen na de geboorte zien, maar de gezichtsscherpte moet zich dan nog ontwikkelen. Na de geboorte ziet een kind minder details en het beste van dichtbij. Na zo'n zes weken gaat het kind gezichtscontouren en gezichtspatronen herkennen en kleuren onderscheiden. Rond het zesde à zevende jaar is het gezichtsvermogen tot volle ontwikkeling gekomen.

Gezichtsveld

Het gezichtsveld is het gebied in de ruimte dat we in één oogopslag kunnen overzien als we een oog op één punt gericht houden.

Hersenvliesontsteking (meningitis)

Een hersenvliesontsteking is een ontsteking van de vliezen die om de hersenen en het ruggenmerg liggen. In de meeste gevallen wordt dit veroorzaakt door een bacterie of een virus.

Vroeggeboorte of prematuriteit

Een premature baby is een baby die meer dan drie weken te vroeg geboren is, dus bij minder dan 37 zwangerschapsweken. Een vroeggeboorte met een zwangerschapsduur van minder of gelijk aan 32 weken wordt extreme prematuriteit genoemd.

Zuurstoftekort (asfyxie) rondom de geboorte

Asfyxie is een situatie van tijdelijk zuurstoftekort waardoor verschillende organen in het lichaam schade kunnen oplopen. De term asfyxie wordt in Nederland gebruikt voor zuurstoftekort dat tijdens de zwangerschap of geboorte is ontstaan. Asfyxie betekent letterlijk 'niet ademen'. Het komt vaker voor bij kinderen die een moeizame bevalling hebben gehad en bij te vroeg geboren kinderen die een te laag geboortegewicht hebben.

Hersencellen zijn gevoelig voor zuurstoftekort. Vooral bij kinderen die geboren worden na een normale zwangerschapsduur maar te maken krijgen met zuurstoftekort rondom de geboorte, kan celsterfte optreden in de

hersengebieden die belangrijk zijn voor visuele informatieverwerking. Er is dan een risico voor cerebrale visuele stoornissen (CVI). Omdat asfyxie een risico vormt voor het zien, worden kinderen vaak op jonge leeftijd al gezien door de oogarts.

Verder lezen en kijken

- Irmgard Bals e.a., CVI: begeleiding van kinderen met CVI in de basisschoolleeftijd, Bartiméus reeks 2013
- Irmgard Bals, Mies van Genderen, Yvonne Kruithof, Mariska Stokla, Jan IJzerman, DVD CVI bij kinderen in de basisschoolleeftijd, Bartiméus 2013
- Ganspoel, Begeleiding van kleuters met CVI, Acco 2014
- Joke Luyten, Kinderen met cerebrale visuele inperking (CVI), Garant 2013
- Mariska Stokla, Liesbeth Schrijnemakers, Jan IJzerman, DVD CVI bij kinderen met een ontwikkelingsleeftijd tot 5 jaar, Bartiméus 2007
- Marieke Steendam, Weet jij wat ik zie? Cerebrale visuele stoornissen bij kinderen, een handleiding voor professionals. Huizen: Visio, 2007
- Tallent. A, Tallent A., Bush, F., Little Bear Sees, how children with cortical visual impairment can learn to see. Little Bear Sees Publishing, 2012
- Zihl, J., Dutton, G., Cerebral visual impairment in children, visuoperceptive and visuocognitive disorders, Springer 2015
- Facebook groep voor ouders van kinderen met CVI: aanmelden via cvikinderen@gmail.com
- Facebook groep Wonderbaby CVI: wonderbaby.org

Adressen

Voor vragen op het gebied van visuele en (meervoudige) beperkingen kun je terecht bij:

Bartiméus

Postbus 340

3940 AH Doorn

Tel. 088 - 88 99 888

E-mail: info@bartimeus.nl www.bartimeus.nl

Visio Het Loo Erf

Amersfoortsestraatweg 180

1272 RR Huizen

Tel. 035 6985711

www.visio.org

Geraadpleegde literatuur

- Bals, I. e.a., (2013) CVI: begeleiding van kinderen met CVI in de basisschoolleeftijd, Bartiméus reeks.
- Ganspoel, (2014) Begeleiding van kleuters met CVI, Acco.
- Herschkovitz, N., Chapman Herschkovitz, E. (2003) Breintjes van Kleintjes: Ontwikkeling van gedrag en vaardigheden van baby's, peuters en kleuters. Amsterdam: Uitgeverij Nieuwezijds.
- Kohnstamm, R. (2009) Kleine ontwikkelingspsychologie: Deel I: Het jonge kind. Houten: Bohn, Stafleu, Van Loghum.
- Lagerwey, P., Gringhuis, D., IJzerman, J. (2001) Ik zie je! (Bartiméus uitgave Cd-rom) Doorn: Bartiméus.
- Luyten, J. (2013) Kinderen met cerebrale visuele inperking (CVI), Garant
- Riksen-Walraven, M. (1996) Inspelen op baby's en peuters: Ontwikkelingsspelletjes. Houten: Bohn, Stafleu, Van Loghum.
- Roza, M., Bakker, K. & Stokla-Wulfse, M. (2006) Kijk mij eens: Een blinde peuter in de groep. (Bartiméus reeks) Doorn: Bartiméus.
- Roza, M., Bakker, K. & Stokla-Wulfse, M. (2008) Zo zie ik het: Een slechtziende peuter in de groep. (Bartiméus reeks) Doorn: Bartiméus.
- Bakker, K., Hoogeveen, G, (2013) Speel de bal. (Bartimeus reeks) Doorn, Bartimeus.
- Verrips, M. (1999) De taal van je kind: De verrassende rijkdom van de kindertaal. (Lifetime) Utrecht: Kosmos Uitgevers.
- Zihl, J., Dutton, G. (2015), Cerebral visual impairment in children, visuoperceptive and visuocognitive disorders, Springer .

